

Poštšina plačana v gotovini

pla- ninski VESTNIK

LETO 1941-XX

ŠTEV. 11-12

PLANINSKI VESTNIK, LJUBLJANA

Izdaja in zalaga: SLOVENSKO PLANINSKO DRUŠTVO - OSREDNJE DRUŠTVO, LJUBLJANA

»PLANINSKI VESTNIK« izhaja 12 krat na leto in stane v tuzemstvu za vse leto 20 lir, za inozemstvo 32 lir. Naroča, plačuje, reklamira, inserira se pri upravi: Osrednje Slovensko planinsko društvo v Ljubljani.

Uredništvo: Glavni urednik dr. Josip Tominšek v Ljubljani; njemu se pošiljajo rokopisi, poročila, spleh spisi za tisk besedila. — Za vsebino se odgovorni avtorji; njim se pridržava pravica ponatisa.

Odgovorni urednik: dr. Arnošt Brilej, Ljubljana.

Izdajatelj in uprava: Slovensko planinsko društvo - Osrednje društvo, Ljubljana. — V področje uprave spadajo vse gmotne zadeve (naročnina, honorarji, oglasi, računi), rasvid naslovov, reklamacije.

Tiska Ljudska tiskarna v Ljubljani (njen predstavnik Jože Kramarič).

Vsebina 11. in 12. števil: Dr. Božena Merljak: Spomin (str. 177). — Dr. A. Brilej: Kómovi (str. 180). — Stanko Aleksić, Beograd: Dve novi smeri v Dovškem Gamzovcu (2440 m) (str. 190). — Jože Tomažič: Iz Kočevja na Mirno goro (str. 197). — Franc Pengal: Trije gradovi — trije izleti (str. 209). — Obzor in društvene vesti: Dr. A. Brilej: Hrvatski planinar (str. 211).

Ako potrebujete

tiskovine, kataloge, ilustracije, prospekte in se ne morete odločiti, v kakšni tehniki naj se izdelajo, se blagovolite obrniti na

Ljudsko tiskarno

v Ljubljani Umetniški grafični zavod,

v katerem so zastopane vse moderne grafične panoge. Vsa grafična dela se izvršujejo lepo, solidno in po zmerni ceni

BAKROTISK
OFFSETTISKIN
LITOGRAFSKITISK
KLISARNA
KNJIGOTISKIN
UMETNISKITISK

DEŽNIKI

NA MALO
NA VELIKO

Ustanovljeno leta 1839

L. MIKUŠ

Ljubljana, Mestni trg 15

Telefon 22-82

Dr. Božena Merljak

Spomin

Včasih se utrga v duši spomin. Droben in majhen je bil, skrit v nji mesece, leta, morda še delj. Prav nič ni silil na plan, komaj za hip je oživel in se spet pogreznil v pozabo, zakaj ljudje smo čudni: bojimo se spominov. Oni pa kot da žive samolastno življenje. Iznenada se razrastejo in nas zajamejo, morda se jih branimo, morda jih utapljamo v rezko vsakdanjost, uiti jim ne moremo. Kot živ ogenj zagore v naših srcih, včasih v skrito veselje, ponajvečkrat v grenko, bolno žalost. Kar tako izreče znanec besedo, iz vsakdanjosti vzeto, nič ne misli z njo, ona pa pade ko kamen na srce. Iz nje se razraste nov svet, ne nov, nekoč že doživljen, le skrit in ljubosumno varovan. Ni namreč dobro hoditi po svetu kot večno odprta knjiga. Sedem pečatov je včasih še vse premalo.

Oni večer je vseh sedem odpadlo. Nekdo, ki je bil močno bled v obraz in čigar oči so bile trudne, je povedal eno samo besedo: »Pojdem.« In kot da govori sam sebi, je še dodal: »Na Stol«. Utrgalo se je v spominu, kot da je plaz odnesel vse ono, kar je bilo nakopičenega v njem vse dolge mesece. Zasvetilo je sonce jasne, vroče, nemirne sobote. In kot da znova hodim isto pot, se je odvijalo od kraja do konca. Trdo so udarjala kolesa. Tračnice so morale žareti, zakaj bilo je visoko poletje. Vrhovi planin so bili v tančici. V tisti rahli meglici, ki jih odmika očem, a bliža hrepenenju. Ob Savi je svet počival. Grmičje je venelo, droben pesek je bil izpran, zadnjo kapljo vode mu je izpilo sonce. Le pisane barve cvetja so žarele. Tiste barve, ki jih rožam da pozno poletje; nekam prežive so včasih, morda celo prevesele, ob njih se človek spomni aster in cinij. Pre-

čudno lepih glasnic jeseni, bahatih v prelestnih barvah, a brez vonja, lepih le za oko. Tako je bilo ob Savi tisto soboto.

Nad Završnico je žgalo kot v kotlu. V breg se je vpila vročina in žehтела iz njega, da so trave kar venele, izmed kamenja je pa dehtelo po uvelih rožah, težko in omamno; skoro bi bil človek stegnil roko in skušal odmakniti nekaj težkega, kar se je plazilo z brega in pretilo, da bo zagospodarilo srcu. Za prvim ovinkom sem obstala. Sedla sem v kraj in počakala, da je šla mimo procesija planincev. Včasih je človek rad sam; morda gre v planino zato, da bo sam s seboj opravil veliko življensko spoved in prišel vdan in spokorjen nazaj. Morda gre pa včasih zato, da bo prvi rožici in prvi mravlji, ki jih bo srečal, povedal, da je srečen. Naj že bo kakor koli, sam je rad ob prvem in drugem. Bog je menda za take popotnike začrtal po svetu ovinke in raztresel grape, kamor se zatečejo, da jih ne umori prevelika zgovornost popotnikov, ki do kraja pota niso prav za prav na jasnem, zakaj so šli z doma.

Bosopet fantiček me je zdramil. Obstal je pred menoj, kot da je zrastel iz pravljice. Gologlav, skuštran in ves objokan je premogel samo majcene kopalne hlačke. Ves je bil nesrečen. Oči so se kopale v solzah, lička, rjava in okrogla, so bila vsa mokra in kar naprej je hlipal. Posebno velik res ni bil in do besede kar ni mogel. Plašno se je izmikal vprašanjem, iz spoštljive razdalje se kar ni premaknil, odšel pa tudi ni. Dobro mi je delo njegovo zaupanje, zakaj otroške dušice so hudo plašne. Počasi, prav previdno sva sklenila prijateljstvo. Kdo ve, zakaj, morda zato, ker je bil tako strašno sam, morda pa zavoljo hrušk.

Preudarno je pogledal, kam bi sedel in povedal za svoje majhno življenje veliko zgodbo: »Kopat so se šli, Francek, Marica in on, pa še kuža je šel z njimi. Igrali in potapljali so se, pa se je Marica spomnila na slepe miši. Zavezali so mu oči. Čisto tiho je čakal, kaj bo. Oni pa, ko da jim ni bratec, ušli so in ga pustili samega. In še kuža, potepin, je šel z njimi. Sedaj je pa strašno sam in zato joka. Malo ga je pa tudi strah, v tistih rovih tam za ovinkom so menda roparji doma.« Tako je povedal in spet zahlipal. Pa sva se domenila, da pojdeva skupaj. Oči in nos sva obrisala in jo mahnila po ozki poti nazaj proti predoru. Bosopetil je pred menoj ali ob meni. Čim je kaj zašumelo, se je majhna topla roka zatekla v mojo dlan. Mehka in drobna je zaupno počivala v moji roki. Čudo božje so otroška srca. Za dobro besedo te vzljubijo in se ti zaupajo. Med potjo je nabiral rdeče jagode. Prav pri glavi je tiščal rastlinice. Zanimalo me je, kaj bo z njimi. Pred predorom so bili zbrani: kuža, Francek in Marica. Vesela družčina, ki ni mogla razumeti bratčeve žalosti. On pa, ko da je odrasčen in da mora mojo pot nazaj poplačati, stegnil je kratko ročico in mi ponudil tiste uboge jagode, ki jih je tiščal tik ob glavicah. Potem so odšli. Vedela sem, da bo moja nadaljna pot lepa. Pomenek z otrokom ji je dal poseben čar.

Tisti travnik za jezom je bil pisana preproga. Jesenska resa se še ni docela odločila za cvetje. Rožnati popki so bili prav ob

zaključku premišljevanja: narahlo so se že odpirali. Odtrgati jih bi pomenilo toliko, kot storiti težek greh. Nebo je bilo sinje in čisto, v zraku je trepetalo. Kot daljna, topla in ljuba pesem so se od nekdaj oglašali zvonovi. Čisto narahlo je zavelo skozi gozd. Vrhovi smrek so si pripovedovali tajne zgodbe, rojene v mladih jutrih, namenjene zgolj srcu. Šepet se je razlil čez grmovje. V šelestu listov je bila vsa milina, ki jo premore gozd. Drobne mešice so neznansko hitele, v pramenu svetlobe so svilenost sijala njih majcena krila. Ob parobku je zadehtelo, mehko, božajoče. Prve ciklame so razkazovale svojo lepoto. Na levo ob poti je potok pripovedoval kamnom, ob katerih je prešerno vrtinčil svojo veliko zgodbo. Ves breg je drhtel v popoldanski prisoji.

Skozi gozd je peljala ozka pot. Dež in veter sta jo nastlala z že odpadajočim listjem. Pošumevalo je pod stopinjami, vse dokler se ni pokazala kamenita pot. Nekje blizu je pela sekira, votlo in mogočno so odmevali nje udarci. Sredi brega se je razgrnila široka jasa. Smrekove veje in gola debela so ležala križem. Trpko je dišalo po smoli. Na sončnem kraju so rdele jagode. Trudne od lastnega dozorevanja so odpadle ob še tako rahlem dotiku. Bile so zadnji spomin na plodno lepoto njih pomladnih, belih cvetov. Zožila se je pot in vzpela v strmino, temno in hladno, zakaj popoldne se je nagibalo v večer in krone smrek so izgubljale svetel sončni odsev.

Strmina ni dala srcu, da bi mirno bilo. Pognalo se je v utrip, ki je stiskal grlo in spešil dihanje. Počasi, a vztrajno se je bližala prva postaja. Planinski dom pod Stolom. Ko so se njegove bele stene pokazale, se jim je oko odmaknilo. Preveč je bilo navajeno tihe barve gozda. Pa so udarili na uho prešerni glasovi planincev. Za hišo je nekdo igral na harmoniko. Nje glasovi so se razlivali čez gozd, ki je bil negiben v zgodnjem večernem mraku. Narahlo je iz zemlje silila vlaga, legala je na listje, ki se je trudno nagibalo k tlom. Srebrno se je svetila na cvetju in pripogibala nežna stebela, ko da jih hoče prisiliti, da se sklonijo pred veličastno lepoto večera v planinah. Nad dolino se je temnilo. Grmade modro črnih oblakov so se raztegnile po nebu. Samo na zahodu je bil še zlat odsev. V gozdu, zraku in na nebu je drhtelo, zakaj nekje za gorami je votlo udaril grom. Pa je prizanesel. Zlato žarenje se je svetilo še bolj, gmota razmetanih oblakov se je premaknila. Hladno je zavelo z vrha. Takrat je zaihtela v skrivnostni mir večera mehka sevdalinka. Nedaleč od planinske kočice je druga, bela in ograjena. Na lesen drog je sedel mlad fant. Morda mu je bilo dvajset, morda petindvajset let. Saj človek nikoli ne ve, koliko so stari tisti zagoreli obrazi, ki jim črne oči žare v pritajenem ognju. Bil je vitek, visok in kot vran črnolas. Mehko mu je tekla govorica, tam od juga je bil. Naslonil se je na ograjo, prižl k sebi kitaro in pel. Hrepenenje, brezmejno, blazno hrepenenje je pel. Božajoče in mehko, pa do silne globine trpko je pel, ne nam: sebi, gozdu, svoji ljubezni je pel. Tam nekje daleč se je zlatilo nebo, nad njim so se trgali oblaki, smreke so drhte v večernem vetru, a on ni vsega tega opazil. Dolgi, vitki prsti so prebirali strune, od časa do časa je popravil puško, ki mu je zdrsnila z ramena, odmak-

njen svetu je hrepenel v svoj dom. Tema je legala nad gozd, megle so se začele trgati nad drevjem, bilo je, ko da je nevidna roka razprostrla najlepše kulise za pevca, ki je vedel le za svoje silno hrepenenje.

Rezko je odjeknila struna.

Drugo jutro je stal na straži, miren in tih. V temnih očeh si zaman iskal mehkega hrepenenja prejšnjega večera. Nič več ni bil pevec turobnih sevdalink, zgolj stražar je bil, a ko so ga poslali v breg, se je čez ure vrnil in v roki mu je dehtel šopek ciklam. S skromno besedo jih je prinesel in poprosil, naj jih vzamemo s seboj! Nad gozdom je šumel dež, med kamenjem so se vrtnčile vode, vrh je imel temno in gosto kopreno, bilo je, kot da se brani ljudi. Sredi pota smo se obrnili. Tema je ob zgodnjih urah grozila skriti vsa pota. Vrnili smo se v dolino skozi gozd in ob parobkih, ki so vlažni drhteli v sladkobnem vonju poznega poletja.

Dr. A. Brilej:

Kómovi

Ve pa, svobodne gore,
Živite večno.
Nesmrtna slava
Venča Vaše vrhove.
Preživela bo ljudi in svet.
Bog blagoslovi
Vas in ves naš rod.

(Petar Petrovič Njegoš.)

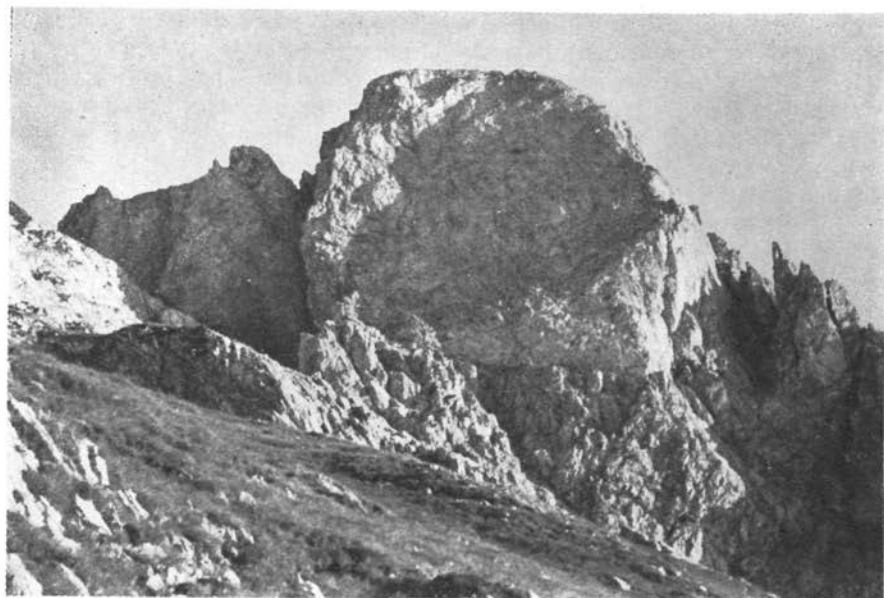
Lani v pričetku septembra me je zopet enkrat pognala želja po neznanem svetu globoko doli na jug. Tri, štiri dni sem se šel letoviščarja v Dubrovniku, užival toplo jesensko solnce dalmatinsko, se kopal na Lapadu, sprehajal po Štradinu, poskušal rujno kapljico viške črnine in mnogo posedal po kavarnah.

Toda to mehkužno življenje mi je jelo kmalu presedati. Nekega jutra prav zgodaj sem se vzel na Srdj (412 m), kjer se mi je šele odkrila prava podoba Dubrovnika, z njegovimi orjaškimi stolpi in trdnjavskimi zidovi. Pogled proti severu mi je pokazal kršna hercegovaška gorovja. In takrat sem začutil, da so mi tiste revne skale in stene bolj pri srcu kot razkošno življenje doli v mestu. Na povratku je bil že storjen sklep: jutri odrinem!

Naslednji dan sem se že navsezgodaj vozil skozi Boko Kotorsko, čez Lovčen, v Cetinje.

V Podgorico sem prispel okrog 8. ure zvečer, z zamudo. Dasi sem sedel v avtobusu še precej udobno, sem bil vendar po 14 urnem potovanju vesel, da sem mogel pretegniti otrple ude.

Mojo prtljago, kovčeg in nahrbtnik, je prevzel Pero, desetleten dečko, navihanih oči in zagorelega obraza, ki mi je med potjo proti hotelu Evropi pripovedoval, da njegov »bratič«¹ izdaja karte za avtobus proti Andrijevi in da »bo že on govoril ž njim«. Popolnoma pomirjen radi vplivne protekcije, ki je obetala delovati zame, sem si

Vrh Vasojeviškega Koma od zapada

Foto dr. A. Brilej

po srednje zadovoljivi večerji nekoliko ogledal Podgorico. Na svoje veliko začudenje mesta skoro nisem več spoznal. Res je, da sem bil prvič in zadnjič tam leta 1917, torej pred 23 leti, toda takrat sem bival v Podgorici kar tri mesece in si jo torej dodobra ogledal. Nocoj pa mi je bilo mesto kar tuje. V okolici hotela so nastale velike stavbe, hoteli, trgovine, dvo- in trinadstropne hiše, nove ulice so se križale na nekdanji »gmajni«. Niti ulice, kjer sem med svetovno vojno stanoval, nisem mogel več pogoditi.

Jutro dne 8. septembra je napočilo — čisto in jasno kot ribje oko. S pomočjo Pera, ki je prispel na lice mesta z »malenkostno« zamudo pol ure, sem prenesel prtljago k postajališču avtobusa. Pero se mi je zdel nekam molčeč in nič več ni omenjal »bratića«. Neke temne slutnje so me jele obhajati. In res mi je povedal službujoči uradnik, (ki se za Pera še zmenil ni), da so vsi sedeži v avtobusu oddani. Vse polno ljudi se je gnetlo okrog voza, kakšnih dvajset nas ni dobilo mesta. Ob pol 8. uri je avtobus odpeljal, nabito poln.

Kaj sedaj? Solnce je kljub ranemu jutru že pošteno grelo; storil sem tisto, kar stori vsak Črnogorec po 3—5 krat na dan — če mu nese — odšel sem na posvet v kavarno. Pridružila sta se mi dva zaostala potnika, neki poručnik, ki se je vračal z vojaške vaje in neki učitelj iz Iztoka pri Peči, ki sta bila pripravljena drugovati mi na poti do Andrijevice. Kmalu se je pa izkazalo, da sta bila bolj slabotna v žepih, kajti brez otipljivega razloga sta mi hotela naprtiti pretežni del voznine, češ »gospodin sigurno ima više para negoli nas

dvojica«. Po dolgih pogajanjih, v katera so neumorno posegali razni poklicani in nepoklicani barantači, posredovalci in brezposelni postavači, ki jih začuda mnogo premore Podgorica, smo se končno zedinili z nekim šoferjem, da nas v kar lepem vozilu prepelje za 400 din do Andrijevice. Jaz sem seveda plačal glavni del voznine, dasi sem nameraval izstopiti daleč pred tem krajem; kako naj bi se kosal v barantanju s premetenimi Črnogorci!

Končno smo odrinili, udobno razmeščeni v štirisedežnem avtu. Precej kamenita cesta drži spočetka čez pusto ravnico, zareže v dolino Morače in se zvija med golimi griči ob temnozeleni reki pod nizkim, golim gričevjem proti severovzhodu. Kmalu smo zapustili reko Moračo in istoimensko dolino ter se po močno razbrazdani cesti v neštetih ključih povzpeli na visoko sedlo Veternik, odkoder smo naglo zdrčali nizdol v vas Lijeva Rijeka.

Do tu je bila pokrajina žalostna, kršna, pusta, oko je težko prenašalo golo, od solnca razbeljeno skalovje in nejevoljno blodilo po dolgočasnih gričih, ki so brezutešno zapirali obzorje. Od Lijeve Rijeke dalje pa se je podoba pokrajine mahoma in prijetno spremenila. Od desne je pritekla bistra Tara, griči ob cesti so se pokrili s travo in cvetjem, prijetno zelenje gozdov je tolažilo oči; zdelo se mi je, kot da se vozim nekje ob Sori po Poljanski dolini. Na vzhodu so se jeli pojavljati slikoviti liki Črne planine, Terjaka in Svatovskega brda. Po prestani vročini nas je blagodejno pobožal vetrič, ki je sveže zapihal s planin.

V Mateševu krene cesta iz dosedanje severovzhodne smeri ostro proti vzhodu. Vedno bolj se je stopnjevalo v meni napeto pričakovanje. Zdajci se je odprl na desni pogled v globoko grapo, iz katere so temneli gozdovi, ki so se dvigali in širili v južni smeri vedno višje, dokler niso prešli v zelene planine, iz katerih so vzrasli ostrošiljasti, slikoviti vrhovi tako silnih oblik, da mi je od vzhičenja in občudovanja vzdrtelo srce. Komovi!

Začutil sem, da se me je lotila planinska mrzlica in nestrpno sem čakal, kdaj bomo privozili do skupine hiš, ki se imenuje Han Drndarski. Tu je izstopil naš poručnik in njegovi sorodniki, ki so ga pričakovali na postajališču, so mi svetovali, naj se odpeljem še par kilometrov dalje do Prokopa nad Trešnjevikom, češ da je tam dostop h Komom ugodnejši. Res bi bil moral od Hana najprej navzdol v grapo in preko reke Drcke, odkoder bi mogel skozi gozde ob potoku Ljubašnici prodirati proti Komom, dočim na Prokopu ni bilo treba izgublјati višine.

Od učitelja sem se ločil pred žandarmerijsko kasarno na Prokopu. Bil je še tako ljubezniv, da je prevzel mojo odvišno prtljago ter obljubil, da jo odda in spravi zame pri svoji tetki, ki ima v Andrijevič kavarno. Izza svojega medvojnega bivanja v Črni gori sem vedel, da se lahko popolnoma zanesem na črnogorsko poštenost in mirne duše sem slučajnemu znancu prepustil svoj kovčeg. — Dobil sem ga po dovršeni turi točno in v redu na dogovorjenem mestu.

Jaz pa sem zavihtel na hrbet precej težkega »pesjana« in zopet enkrat sem sam odrinil na pot v neznane gore. Mahal sem jo lepo

Domačini iz vasi Božiči, na desni moj vodnik Djordje Foto dr. A. Brilej

počasi po kolovozu, ki je zavil v bukov gozd in se polagoma dvigal proti planinam. Na poseki sem srečal pastirja, ki je odprtih ust ogle doval turista, v teh krajih bržčas precej redko pojavo; od začudenja mi je pozabil odgovoriti na moje vprašanje, ki se je tikalo nadaljnje poti. Bilo je okrog poldneva, ko sem stopil mimo lične lesene hišice ob robu gozda, kjer je poleti nameščen orožniški oddelek, na planino Štavnà, ki leži nekako v višini 1800 m. Obširni pašniki so se raztezali levo in desno od steze in padali proti gostemu bukovju, ki je na dveh straneh omejevalo planino. Pred menoj pa so že prav blizu na južni strani prostrane planine rasli v modro nebo Komovski vrhovi. Veličasten je bil pogled na to skupino. Na levi je dvigal svoj sivi, topi stožec Kom Vasojevički (2460), ki ga loči prostrano sedlo Medjúkomlje od Kučkega (2484 m) in Levorečkega Koma (2488 m). Kučkega Koma s Štavnè nisem mogel videti, ker ga je zakrival pred njim ležeči, skoro enako visoki vrh Levorečkega Koma. Ta pa je po svoji obliki sicer tudi stožčast, toda greben mu je tako razsekan in našagan, da je njegova pojava še bolj divja in slikovita od Vasojevičkega Koma.

Že doli na Prokopu so me bili opozorili uslužni orožniki, da bržčas na planini Štavnì ne bom več dobil planšarjev, ker ob tem poznem času že davno bivajo z živino nižje doli po vaseh. Toma zmotili so se. Kmalu sem prišel do večje skupine domačinov, ki so počivali v travi

blizu »katunov«. Seveda smo bili takoj v živem pomenku. Vprašal sem jih, kje vodi pot na Vosojavički Kom, ki sem ga nameraval naskočiti. Eden od njih, Djordje Vulić, mi je najbolj živo odgovarjal. Bil je kakih 25 let star mladenič, krepak, zastaven in živahen. Povabil sem ga, naj me spremi in takoj je bil pripravljen. Oprtal je mojo bisago in z nekim ponosom je odgovarjal seljakom, ki so ga spraševali na nadaljnji poti:

»Kuda Ti, Djordje?«

»Idemo na Komove, da promatramo Crnu goru!«

Stopila sva preko ravnice do gruča, ki zaključuje planino Štavna, preprečkala melišče poševno navzgor in se jela vzpenjati po strmem, drnastem svetu, ki so ga ponekod prekinjale travnate ruše in samotni borovci-viharniki. O stezi ni bilo govora, vendar so tupatam pohojene ruše naznačevale, da se pastirji in ovce gibljejo po teh vesinah. Nekaj poznih zvončnic in košarnic je še uspevalo na strmih pobočjih. Ko je Djordje opazil, da jih zbiram, me je naglo opredelil. Kajti odtod dalje me je stalno klical: gospon profesore! Plezal je urno navkreber in lahko ter spretno prestavljal svoje opanke po ostrem pečevju, dočim sem jaz počasi kresal za njim in se opotikal v svojih težkih okovankah po ostrem apnenčevem skalovju.

Ustavila sva se in se podprla z ovčjim sirom in kruhom ter popila malo vode iz čutare. Pogled nazaj in nizdol je objemal vso razsežno planino Štavna na severu, na vzhodu pod nama se je širil razmetani okrešelj Medjukomlja, onstran njega pa se je strmo vzpenjal smelo vzbočeni in razčlenjeni zapadni greben Levoreškega Koma.

Še dobri dve uri sva se z Djordjem trudila po strmem zapadnem boku Vasojavičkega Koma, med skalami, travo in gručem, preden sva prišla prav pod vzhodno najvišjo vzpetino. Ta obstoji iz par silnih, proti zapadu gladko odrezanih skal in stolpov, ki so tako gladki, da je tod dostop sploh nemogoč. Zato sva zavila močno na vzhod in dosegla po lažjem svetu greben in po vzhodnem pobočju vrh gore. Ob pol 4 popoldne sem sedel na najvišji točki Vasojevičkega Koma (2460 m), ki za dobrih 20 m zaostaja za Levorečkim in Kučkim Komom.

Obzorje je bilo na vseh straneh izpolnjeno z divje veličastnimi gorskimi gmotami. Že bližnja okolica in vzhodno Komov, ki so krog in krog obdani od samih zelenih planin, na katerih je razsejanih na stotine katunov (planinskih kolib), dolgo zaposluje pozornost in teši oko z zelenimi preprogami svojih sočnih pašnikov. Dalje do roba horizonta pa se vrste visoke rajde črnogorskih, albanskih, hercegovskih gora, ki kar tekmujejo s svojimi špiki in kopami, stenami in grebeni, roglji in stožci. Gledaš in ne veš, kateri gori bi dal prednost.

Dve skupini sta posebno mikavni: Durmitor, čigar šiljasti vrhovi gledajo na severozapadu preko visoke planote Sinjavine in razorana skupina Prokletije, ki spominja na najbolj divje predele Julijskih Alp in sega s svojimi planinami globoko v albansko ozemlje.

Osredek

Foto Marijan Lipovšek

Kom Kučki

Foto dr. A. Brilej

Človek sedi na vrhu, gleda in uživa, in godi se mu kakor vedno: deset načrtov za nove ture in izlete, nove vzpone in pohode je gotovih, kot bi trenil. Večni pohlep človeka po spremembi, po novem in neznanem, po romantiki doživetja, borbi in zmagi se bohotno razživi v samotnih urah na samotnih vrhovih, mrzlično plete, kuje in snuje domišljija. Ali ni v tem snovanju dobršen del one sreče, ki jo doživljamo v planinah?

Malokje se mi je v pičli uri rodilo toliko novih želja kot tu na vrhu Vasojevičkega Koma. Saj pa tudi malokje vabi v goste toliko neznanega, zapuščenega in zato tolikanj mikavnega gorskega sveta. Hotel bi seveda predvsem temeljito premotriti bližnja, sloka soseda: Kom Levorečki in Kučki Kom, pa Vizitor s Plavskim jezerom, Durmitorske vrhove, in končno vse te dolge, slikovite rajde, ki so jim dali ime Prokletij, ime, ki že samo s svojim groznim zvokom vabi in odbija obenem, a vendar bolj vabi kot odbija...

Ali mi bo dano, da se še kdaj vrnem v ta lepa brda?

Djordje je globoko nekje v okrešlju na vzhodni strani Koma gasil žejo s snegom in me z zateglim klicem spomnil, da bo treba odriniti. Sledil sem mu po strmih, travnatih vesinah proti dolini. Z vzhodne strani sva prestopila preko roba na zapadno pobočje gore, od koder sva se še enkrat ozrla navzgor proti Vasojevičkemu Komu. Vrhunski skladi tvorijo tu eno samo prepadno ostenje, obstoječe iz dveh ostrih, odsekanih piramid z neprehodnimi stenami in

nekaj šiljastih špikov. Glavna široka piramida, ki tvori najvišji vrh gore, se imenuje Bavan.¹

Ura je šla že na peto, ko sva se urno podričala po melu in travnatih rušah, ki so se menjavale na pobočju, nizdol proti planini Štavni. Med potjo mi je Djordje pripovedoval marsikaj o življenju in nehanju Vasojevičev in Kučev, dveh črnogorskih plemen, ki sta oddavna živeli, pasli in se često tudi borili v teh hribih. Brezkončna je vrsta junaštev, ki sta jih te dve plemeni izvršili v bojih s Turki. Mnogokrat pa sta se spopadli tudi medseboj, večinoma zaradi pašniških pravic na podkomovskih planinah, o čemer pričajo še danes grobovi na planini Ljuban in drugod.

Zanimivo je, da prebivalci teh krajev spomladi z živino ne odrinejo takoj na visoke planine; v maju in juniju se namreč naselijo na nekih vmesnih, srednjevisokih postojankah, s katerih se potem v vročih poletnih mesecih preselijo na višje planine. Prav tako se tudi jeseni ne selijo naenkrat v dolino, temveč najprej odženo živino na nižje planine in šele kasneje, ob nastopu hladnih dni, prav v dolino. Vasojeviči iz Polimlja (na pr. iz Božića, od koder je tudi Djordje) se v maju z živino vred preselijo iz svoje vasi, ki leži okrog 900 m visoko, na planino Krajišta (1200 m), kjer pasejo v maju in juniju in imajo svoje »katune«, odtod pa v začetku julija na planino Štavna (okrog 1800 m); konec avgusta zapuste planino Štavna, se vrnejo na Krajišta in šele pozno v jeseni odženejo živino v selo Božići v dolini.

Ob času, ko sem jaz obiskal planino pod Komovi (8. septembra), je bila že živina doli v Krajištu, ob lepih dnevih, kakor je bila baš ona nedelja, pa jo zjutraj še priženo na višje ležečo planino, a že zgodaj popoldan odženejo nazaj v nižjo postojanko. Tako mi je razložil Djordje, zakaj sem kljub poznemu letnemu času in kljub nasprotni napovedi orožnikov še dobil domačine in živino na visoki planini.

Moj vodnik mi je tudi pripovedoval, koliko škode napravijo živini volkovi, ki jih je obilo ob vsakem letnem času v gozdovih pod Komi. Če se pastir le zgane od ovac, jim že preti nevarnost, da vdere mednje volk, ki neusmiljeno mesari med drobnico. Ko sem ga vprašal, če je že imel kdaj opraviti z volkom, mi je odvrnil ponosno: Ja sam togá lovéc.

Med temi in takimi pogovori sva naglo sestopila na planino. Večurna hoja in krepko sonce sta nama izpila sokove, zato sva si poiskala doli v šumi studenec Jankova voda in se do sita napila okusne, ledenohladne tekočine. Jaz sem še nekoliko posedel na planini in užival neskončni pokoj pokrajine. Sonce je bilo že zašlo in iz gozda je pihalo hladno. Komovi so obledeli, zmračilo se je. Pod vtisom pogovorov mi je jela delovati domišljija in zazdelo se mi je, da so se iz gozdne temine jele plaziti sumljive sence, podobne mršavim volkovom...

¹ Morda »Bolvan«.

Pogled z Vasojevičkega Koma proti severozapadu Foto dr. A. Brilej

Djordje je bil šel naprej, da najde primeren »katun« za prenočišče. Obljubil mi je, da bo našel stan »kao što boljeg nema ni u Beogradu«. Stopil sem doli v kolibo na robu gozda; Djordje je že zakuril in v koči je bil tak dim, da nisva mogla zdržati; zato je Djordje enostavno razkril streho in dim je sedaj prosto odhajal pod zvezdnato nebo. Notranjost stanu je bila kaj preprosta; v njej ni bilo namreč ničesar razen ognjišča in nekoliko zvišanega lesenega odra, ki je bil očitvidno namenjen za ležišče. »... kao u Beogradu!« Pogrela sva si konzerve, se podprla zopet z ovčjim sirom in plegla nato na trdem ležišču. Kadar koli sem se zbudil po noči — in zbujal sem se pogosto, ker je nekaj gomazelo po meni in tudi ležišče ni bilo posebno mehko — sem videl Djordja, kako je skrbno nakladal drva na ogenj, »da ti ne bude ladno, gospon profesore.«

Zgodaj naju je stresel mraz iz spanja. Tešč sva odrinila na pot. Komovi so rasli mogočni, visoki kot ogromni spomeniki iz planine, ki je še tonila v mraku.

Drgetaje od mraza sva hitela proti dolini. Nastopil je čudovit, sončen dan in triurna pot čez zelene planine, vedno navzdol, je bila prava slast. Prekoračila sva gozd ter sestopila čez livade Luštirep, čez Omanovo dolino preko travnikov Manjak, Milanovac in Stražnica. Predstavljal sem si vsa ta položna pobočja zalita s snegom in si mo-

ral priznati, da takih čudovitih smučišč pri nas ni. Gjordje mi je dejal, da je od Savinega dne (3 tedne po Božiču) dalje v teh krajih najdebelejša zima in dva do tri mesece pokriva krasen sneg ta obla brda. V neprekinjenem smuku bi človek zdrsnil od Štavne pa prav doli v Andrijevico, kar pomeni dobro uro samega spusta. Če bi dobil človek v najem ono lično žandarmerijsko hišico — sem predel dalje svoje misli — bi se dalo tu v zimskem soncu in čaru preživeti prekrasne tedne.

Moj spremljevalec je ves čas klical in pozdravljal svoje znance v grapi pod stezo: O Zore, ajde, Zore, da te slikámo! Vujto, ajde Vujto, da zapalimo jednu! Neka ide ono na vreme, Vujto! (Naj ona vendar že pride.) Djordje je kar razpolagal z mojo kamero in jaz sem moral, hočeš nočeš, slikati Zoro in seveda tudi njeno mlajšo sestro, kajti Zora se sama ne da slikati. In Djordju sem moral seveda obljubiti, da bom njemu poslal Zorine slike, ker bi jih najraje on sam izročil dekletu... saj razumeš, gospon profesor!

Prestopila sva mimo izrazite skalne skupine Veli krš, ki preseneti s svojo pojavo sredi med zelenimi senožetmi, in skozi razmetano selo Božiči, ki mu pripada planina Štavna, sva prišla po triurni hoji v Andrijevico. To je mestece, ki ima samo eno ulico in je tako stisnjeno med breg, reko Lim ter potok Zlorečico, da je že davno zaključilo svoj razvoj. In res, zaradi pomanjkanja prostora v Andrijevi ne grade novih hiš, zato pa so stare sicer lesene, a slikovite, da jih je veselje pogledati. Andrijevica se mi zdi znamenita tudi zategadelj, ker ima več kavarn kakor hiš. V nekaterih hišah sta namreč kar po dve kavarni, ena v pritličju in druga v prvem nadstropju. In v vsaki kavarni dobiš črno kavo, da te kar omami njen čudoviti vonj. In slivovico »mekano«, ki tako lepo pogreje prazen želodec! Jaz sem častil Djordja, on seveda takoj mene, nakar sem ga v drugič počastil jaz, to pot že v večji družbi. In ko sem mu hotel izročiti malo nagrado za njegovo spremstvo, je kar odskočil in izjavil, da ne in da je preveč. Potem pa je le sprejel in — izginil. Čez četrť ure pa je prišel in mi izročil darove za ženo in otroke. »Eto ti za gospodju« (zavoj fig) in »eto ti za tvoje devoyke, gospon profesore«. Revež je kupil stvari iz nagrade, ki sem mu jo bil pravkar izročil...

In tako boste razumeli, da mi je bilo skoraj težko slovo od tega dobrega dečka! Zopet se je ponovila zgodba z avtobusom. Vsi sedeži že vnaprej razprodani. Taksiji morajo tudi živeti! Našel se je končno obrabljen Ford, ves vegast in oguljen, v katerega je podjetni lastnik stlačil kar osem oseb, med katerimi sem bil, žal, tudi jaz. Zadaj smo sedeli trije, pred nami na dveh stolčkih dva »popića« (pravoslavna bogoslovca), spredaj pri šoferju še dva potnika. Voz je zajel, pomigal sem Djordju, ki je nekam žalosten stal ob strani, in odrinili smo proti Peći.

Potovanje po slabi cesti v opoldanski vročini in nepopisni gneči ne bi bilo bogve kako prijetno, če ne bi bila družba zabavna in pokrajina, skozi katero smo se vozili, med najslikovitejšimi na Balkanu. Popićema je viharna vožnja do kraja razmajala želodca in

Foto dr. A. Brilej

Komovi. (Na levi Kom Vasojevički, na desni Kom Kučki (Levorečki), med njima Medjukomlje; v ospredju planina Štavna)

neprestano sta se nagibala skozi okno ter »ogledovala cesto«. Takoj ju je jel posnemati popotnik poleg šoferja. Neka gospa poleg nas zadaj je bila, vsa bledezelena, že kmalu izstopila. Tako sva poleg šoferja kljubovala vseobči morsko-gorski boleznì le brkati črnogorski poročnik in moja malenkost, nemara zato, ker sva si bila oba pred odhodom želodce pošteno tlakovala z »mekano«. Zato sva lahko s polnim užitkom in z vso pozornostjo sledila razkošnim slikam, ki jih je narava radodarno nastlala po tem predelu črnogorske zemlje. V silnih vijugah se vzpne cesta na 1849 m visoki Čakor; s tega sedla, ki leži v višini Golice, se odpre razsežen pogled po črnogorskih in albanskih planinah. Mnogo prehitro je opravil na sedlu službujoči orožnik-Slovenec pregled oseb in prtljage. Tako se nisem utegnil nagledati do sitega te pestre slike. Dva ostrá špika na zapadu, zavita v čad nastopajoče vročine, sta bila zadnja podoba Komov, ki mi je ostala v spominu. In že smo zdrčali navzdol. Kmalu nato nas je sprejela med svoje nebotične stene Rugovska klisura. Vedno več Albancev in otovorjenih osličkov je hitelo po prašni cesti. Naenkrat so se stene soteske razmaknile, na desni se je pojavila monumentalna stavba patriaršije in takoj nato so se prikazali minareti, mošeje, vrtovi in značilne turške hišice staroslav-nega mesta Peć.

Dve novi smeri v Dovškem Gamzovcu (2440 m)

Krnica! Dovški Gamzovec!

Kadar koli se spomnim nanj, vedno mi je živo pred očmi, vedno znova doživljam prekrasne plezalske užitke, izredna in iskrena razpoloženja, ki so jih nudile meni in mojim tovarišem prelepe stene te malo poznane gore. Vsak vzpon v stenah in grebenih Dovškega Gamzovca nam je osvežil duha in telo. Da, tudi telo, ker smo tu zelo redko občutili močnejšo izčrpanost; če pa je bilo tako na nekaterih mestih, je tudi kmalu prešlo, kajti Gamzovec je tako zanimiva in po svoji zunanji zgradbi tako pestra gora, da venomer veže pozornost in na utrujenost niti misliti ne utegneš.

Njegove stene iznad tihe in mile Krnice, ene najlepših dolin v naših ponosnih Julijcih, niso ne previsoke ne prestrme; tako v oni tesni povezanosti ostenja in grebenov od Velikega Oltarja, Visokega Prokava, Škrlatice, Rakove Špice in Rogljice tudi Dovški Gamzovec s svojimi stebri in stenami uprav vladajoče ponosno zaključuje velečastni pas vzhodno od Krnice.

Dovški Gamzovec ni podrejen v tem prekrasnem »zidu strmine« nad Krnico, nego nasprotno — eden izmed najlepših je v njem. V Gamzovcu sta še dva nepoznana lepa vzpona, dasiravno sta bila izvedena: eden v letu 1936 drugi pa v letih 1938 in 1939.

Vzpon po severozapadnem stebri. (26. julija 1936 Stanko Aleksić in Slavko Peršić).

Prijetno julijsko jutro naju je prebudilo sredi gora v koči v Krnici. Res, megle so se vlačile proti jugu po robovih onega vztrmjenega klenega ostenja, ki kot zidovje silno utrjene zgradbe okrog Škrlatice prepada v Krnico; najgostejše so se zbirale v Zgornji Krnici v onem trikotniku Razor—Križ—Gamzovec, kamor naju je vodila pot, da izvedeva nov vzpon. No, zaradi teh megel si nisva delala skrbi. Videla sva, da se sonce, ki nama je že tako lepo sijalo v dolini, uspešno bori na grebenu z meglo, jo trga in razganja. Sklepala sva, da ne bo nevihte, ki bi nama mogla povzročiti mnogo truda v steni. Zato sva odlično razpoložena hitela po stezi proti Križki steni.

Nekoliko minut od koč, po izstopu iz borovega gozdiča je stal pred nama ves Dovški Gamzovec kot ogromna trikotna gmota. Njegova dva visoka stebra padata v globino in končujeta na dveh značilnih zelenicah, »mizicah«. Med njima je zaokrožena krnica z gruščem in zvalinami iz večno krušljive zapadne stene. Levi daljši in daleč stegnjeni severozapadni steber, ki je tudi vidneje oblikovan od zapadnega, je takoj vzbudil najino pozornost in hitro sva se odločila. Steza nama ni bila več potrebna; krenila sva čez zverženo pritlikovje in melišče položne grape v dnu gamzovčeve gmote proti »mizici« pod severozapadnim stebrom.

Kmalu sva prehodila to pot. Nekoliko truda nama je dal po curku snežnice ovlaženi prag, katerega sva obšla nekoliko v desno proti severnem boku druge »mizice«; nad to se skoraj navpično

Dorški Gamzovec izpod Dolkove Špice

Foto St. Aleksić

dviguje zapadni steber. Prišla sva v krničico med stebri, jo preprečila čez gladke, izžlebljene plošče in dosegla snežišče v kotu pod južno platjo prve »mizice«. Tu se je že pričelo plezanje, ker sva morala zaradi izpostavljenosti in strmine te plati (strme, krušljive, z drniči obrasle počí, okoli 60° nagnjene) obuti plezalnike in se navezati. Toda pravi vstop na severozapadni steber je bil kakih 50 m višje. Tu, pri poslednjih borovcih na vrhu prve »mizice«, sva se pripravila na resno in odločno delo.

Severozapadni steber je na več mestih skoraj vodoravno odsekan in na njem so zanimive gredine, zelo primerne za odmor. Od gredine do gredine pa je steber izredno strm in često previsen tako, da ga je mogoče obvladati le z večjim naporom. Od borovca na »mizici« sva stopila na stebrov raz, preplezala kratek, krušljiv previs in stala na prvi gredini. Tu sva zgradila »možica«, ki hrani najine »posetnice« s podatki. Nad gredino se nahaja precej visok, trebušast, gladek previs; varovana na klinu sva ga obšla po precej zračni prečnici po levi strani proti Rogljici in se vzpela takoj nato na desno navzgor na vrh druge gredine. Od tu je zelo zanimiv pogled v levo na orjaško glavo z ogromnim previsom v gmoti Gamzovca; poučen je tudi pogled na osrednji steber Rogljice, kakor tudi na velik del smeri v severozapadni steni Rakove Špice, ki poteka nad velikim vhomom v ogromno levo.

S tretjo gredino, na katero je bila najlažja pot, začenja eden izmed najzanimivejših predelov tega vzpona, dasiravno nama je že dosedanje plezanje po razu stebra nudilo posebno zadovoljstvo. Vzpela sva se skozi malo okno, na desno čez grapo, ki strmo pada v drugo veliko grapo med Rogljico in Gamzovcem, ter dosegla malo

sedelce na stebriu. S tega sedelca vodi v levo kratka polica k rdečima krušljivima stolpoma. Toda tu ni prehoda navzgor. Edina možna pot je skozi strm, v desno poševno naklonjen kaminast žleb, ki reže gladke, trebušaste plošče. Vedela sva, da nama bo ta prehod zadal dosti truda. V notranjosti ob straneh kaminastega žleba sva zapazila temne proge, ki so vzbujale slutnje vlažnosti. In res, pozneje so najini plezalniki srkali to vlago.

Že dostop do kaminastega žleba ni bil lahak. Ta dostop in žleb sam, v katerega sem vstopil in v katerem sem plezal z obrazom na ven, je zelo izpostavljen. Slavko je bil pod mano zagvozdjen v žlebovem dnu in je varoval in urejeval vrv. Na najožjem mestu sredi te čudovite, velike usločene navpične razpoke sem našel edino dobro špranjo za klin ravno v trenutku, ko je zmanjkalo vrvi. Stoječ v razkoraku sem pričakoval tovariša, ki mi je previdno sledil. Nato sva oba hkratu še nekoliko metrov naporno plezala v razpoki, ki je bila vlažna in brez dobrih opor. Na izredno težkem mestu, kjer se ta razpoka povezne nad glavo in kjer sva že občutila utrujenost zaradi naglega in napornega dela, sem zabil klin, da bi bila varnejša. Slavko je čakal in varoval, kot je pač najbolje mogel na onem najožjem mestu. Dvignil sem se še nekoliko metrov višje in pod previsom sem zabil drugi klin. Lepo je pel in ravno dobro se je prilagodil zviti špranji, ko mi je zaradi izčrpanosti roke odletelo kladivo, zabrnelo skozi zrak mimo tovariševe glave in obležalo globoko v temni grapi pod Rogljico. Zmagal sem tudi ta previs in stal v kotanjici nad navpično razpoko, visoko nad 60 m. Za mano je bil najtežji in najnapornejši del vzpona po severozapadnem stebriu. Tudi Slavko je z dvema nahrbtnikoma spretno izplezal in stala sva na četrti, ravni gredini. Nadaljnji del smeri, ki vodi po stebrovem razu, je bil zanimiv in dosegla sva peto gredino, ki je obenem vrh tega stebra. Ogromni, previsni skladi se dvigujejo nad nama in prehod navzgor ni mogoč. Lahko bi se spustila nekoliko dolžin vrvi navzdol na dr. Jugovo gredo in po njej dosegla vrh. Toda na desni naju je vabil rob zapadnega stebra in zanimal naju je prehod do njega. »Možicu« sva dala v varstvo najine podpise.

Ves čas plezanja sva gledala na desni strahovito zapadno steno, rdečkasto in gladko, previsno odlomljeno, čula neprenehoma gromke tleske skal, ki so se tu rušile v krničico med obema stebroma, in proučevala vzporedno s to steno se dvigajoči, navpični zapadni steber, ki se ob vrhu položi. Ta rob sva hotela doseči, da bi se rešila ven iz tega vratolomnega dela Dovškega Gamzovca. Opazila sva tik nad vrhom zapadne stene sledove polic, posutih z rdečo sipo in drobnim kamenjem. Zaupala sva tej poti in krenila po njej.

V začetku je polica ozka in izredno izpostavljena, potem pa se razširi in nad njo groze ogromni rdečkastorjavi odlomi, ki so gotovo najznačilnejše oblike Dovškega Gamzovca in dobro vidni iz doline. Hitela sva, kajti oba sva želela biti čimprej daleč od tega nemirnega mesta. Po tej naravni, okoli 150 m dolgi in izpostavljeni poti, ki špaja severozapadni steber z zapadnim, sva dosegla vrhnji rob slednjega. Po kakih 20 minutah sva stala na vrhu najine gore, zavite

Sev.-zapadni steber

Zapadni steber

Foto St. Aleksić

v gosto meglo. Po zračnem grebenu sva se splazila na Bovški Križ in po njegovi steni, t. j. Križki steni, v Krnico.

Ves vzpon po severozapadnem stebri je zelo zanimiv in lep. Plezala sva okoli 5 ur, plezanje je bilo težko, mestoma zelo težko, kaminast žleb in prečnica po zapadni steni izredno izpostavljena.

Vzpon po zapadnem stebri (plezala prvo polovico 19. avgusta 1938, drugo 2. julija 1939 Stanko Aleksić in Slavko Peršič).

Najina namera je bila, spoznati popolnoma in načrtno Dovški Gamzovec z alpinističnega gledišča ter izvesti v njegovih stenah najvažnejše vzpone. Po severozapadnem stebri nama je ostal še strmi zapadni steber. Ta steber se smelo dviguje in tvori v spodnjem delu širšo steno, dvigajočo se iznad zelene druge »mizice«.

Zopet sva v prijazni kočici v Krnici. Poznava že Gamzovec, poznava odlike njegovih sten in grebenov, težka mesta in slabe strani, zato nama zadostuje, da v zgodnjem jutru gredoč pregledava steber in določiva smer najinega današnjega vzpona. Tokrat zapustiva označeno stezo, ki vodi čez Križko steno, skoraj na vrhu Travnega brda, v višini druge »mizice«. Od osamljenega macesna zavijeva v levo čez strmo nasutino k vznožju južnega pobočja »mizice« pod zapadnim stebrom. Po sestavu drnastih strmih žlebičev se vzpenava na »mizico« in po njeni gruščnati in travnati vesini do vznožja navpičnega zapadnega stebra.

Vidiva, da bo že sam začetek resen in naporen. Črni, vlažni previsi nad nama in samo en možen skrit prehod v njih, me spomi-

njajo na vstop v Zadnji Prisojnik iz Škednja. Na malem, edinstvenem balkončku pod temi previsi postaviva »možica«, obujeva plezalnike in se naveževa. Dobro razpoložena hitiva pri delu, ker je tukaj v globoki senci zelo hladno.

Po ozki gredi nad gladkim, navpičnim in pri vrhu previsnim pečevjem se vzpneva nekoliko v desno. Ob vstopu v gladko steno, kamor vodi prirodna smer, zabijem varovalni klin in nekoliko metrov nad njim najdem dobro stojišče in varovališče. Od tu do široke police, ki vodi iz južnih sten Gamzovca in ki je edino dobro mesto za varovanje, sva porabila skoraj vso dolžino vrvi. Kakih 25 m morava skoraj navpično plezati po izredno izpostavljenem, a dobro hodnem pečevju. Med previsi najdeva pot do te police, porasle s posameznimi borovci; toda nad nama še vedno visi pečevje.

Z vrha te police, ki se nadaljuje v zapadno steno in ki je slična gredinam v severozapadnem stebru, vstopiva v izrazito strmo razpoko, iz nje prestopiva v levo pod velike previse in okoli njih v desno gor na odlično stojišče, varujoč se s klini (eden je ostal v steni). Sledi zopet težka in daljša prečnica čez gladke plati do žlebiča, padajočega iz temne, sluzaste leve, vsega razmočenega in spolzkega. Levo, desno, povsod sami previsi. Težak položaj! Zdi se, da sva brez izhoda, zaprta med previsi ogromnih razsežnosti. Toda ne izgubiva upanja in zaupanja vase.

Zabijem klin in prečim okoli previsnega roba, prižet ob steno; zadovoljen sem, ko dosežem imenitno lusko nad sabo. Okoli te luske urediva vrv in v njenem dvojnem tegu preprečkava okoli 5 m širok pas močno naklonjene plošče. Dvigne se na rob ter po lažjem, toda krušljivem in izpostavljenem pečevju doseževa veliko drnasto vesino pod previsi, pod katerimi so tri velike leve, dobro vidne iz doline.

Tu na vrhu travnate vesine počivava. Sonce je že prodrlo iznad roba Razorjeve stene in pošilja svoje tople žarke tudi sem, vliva nama novih sil, daje veselja in dviga plezalsko razpoloženje. Zavriškava, da odmeva od sten tja dol do koč v Krnici.

Poravnava zvite kline in urediva vrv. Po pregledu položaja določiva nadaljnjo smer, ki pričinja med skrajno levo in srednjo votlino. Od tu se vzpneva po mestoma previsnem, gladkem pečevju z zelo redkimi oporami za roke in noge; pa še one, kar jih je, so obrnjene navzdol. Varovana na dveh klinih in ob močnem trenju obleke se povzpneva navzgor nad leve. Prirodna smer vodi dalje po kratki, strmi gredini sredi plati. Slavko se vzpne po njej navzgor in se za robom ustavi. Dalje ne more, kljub telesni dolžini ne doseže nobenega prijema nad trebušastimi ploščami. Zavaruje se na klinu. Splezam za Slavkom in na njegove rame, v katere nevede s stopalom pritiskam vrv, kar seveda ni ostalo brez posledic. Uspe mi najti primerno špranjo za klin. Šele ko vpnem zaponko in potegnem skozi njo vrv, sva zopet varna na tem izredno izpostavljenem mestu. Še kakih 25 m od tega klina, ki je ostal zvit v špranji, je do previsov nad glavami. Pod previsi prečim po raskavih, strmih plateh brez vsakih posebnih opor in prijemov v desno. Le vrv, vpeta v dve zaponki, naju varuje in v njenem tegu z dolgim razkorakom preprečim

Dovški Gamzovec (2440 m) od jugozapada

Foto St. Aleksić

te prepadne plati. Bilo je zelo težko, naporno in izpostavljeno, saj so pod mano navpične stene. Oba sva že izčrpana in ni čudno, da so sicer krepkemu Slavku popustili prsti in obvisel je na stanjšani vrvi v zraku sredi previsa. Po večkratnih napornih poskusih mu uspe s plezanjem prosto po vrvi priti do mene. Vrv mu je močno ožgala kožo na dlaneh.

Hiteti morava, kajti položaj je izredno težak in negotov. Tu ne smeva ostati. Povzpneva se navzgor pod previs in v desno naju privede krušljiva greda na grebensko sedelce poleg izrazitega stolpa, ki stoji nad južnim ostenjem Gamzovca. Globoko pod nama so melišča in zeleno Travno brdo, a pred nama, danes prvič, ves sestav belih ogromnih, gladkih, strmih, a prehodnih plati. Na tem sedelcu postaviva »možica«. Do tu sva preplezala po več kot petih urah

dobro polovico zapadnega stebra. Vzpon je bil izredno težak, naporen in zelo izpostavljen.

Na desni pod nama je strm žleb, ki reže jugozapadno steno Gamzovca. Po tem žlebu se spustiva navzdol, ker Slavko ne more z ranjenima rokama nadaljevati vzpona. Drugo polovico stebra sva prihranila za prihodnje leto.

Prva pot po prihodu v gore leta 1939. je bila namenjena do končanju vzpona po drugi polovici zapadnega stebra. 2. julija se v solnčnem jutru vzpenjava po že znani grapi v jugozapadni steni in na sedelcu naju pozdravi najin lanski »možic«. Od njega navzgor se vije greda. Po njej in po razu prideva v krušljivo strmo grapo, po kateri nadaljujema plezanje. Nenadoma se znajdeva pod velikimi, neprehodnimi, krušljivimi previsi. Prehod najdeva levo pod njimi (težko mesto)! na položen balkonček, ki leži sredi raza. Levo navzdol padajo navpične gladke stene in rdečkasti odlomi zapadne stene. Dalje gre smer tik nad to steno. Z razu prestopiva zelo izpostavljeno v levo in se vzpneva nad kratek previs; varovalni klin pustiva v steni, dalje hodiva po lažjem svetu, prečiva 6—8 m v desno do grape, ki v zgornjem delu preide v krušljive previse, nato pa siliva čez njo in za robom naravnost navzgor po izredno izpostavljenem, ozkem razu. Vse je neverjetno krušljivo, kamenje se drobi v rokah in pod nogami, se vsiplje v globino. Le navidezno varovana na dveh slabo zabitih klinih, vendar od njih moralno podprta, plezava skrajno previdno, kajti previsno pečevje ob levem boku in nad glavo sili telo na ven. Prideva do položne police, kjer najdeva zelo dobro špranjo za klin. Skoro vso uro sva se zamudila v tej okoli 20 m dolgi prečnici navzgor. Zavedava se, da je sedaj najtežje za nama.

Greda nekoliko v levo navzgor po lahkih plateh in v desno na značilen stolp pod rdečim zobom. Od tu pada v zapadno steno krušljiva grapa. Na tem stolpu postaviva poslednjega »možica«. Po lahkem, toda krušljivem svetu prideva ob zobu po polici v desno do dveh velikih lev, od koder se po razu vzpneva končno na vrh stebra, kjer naju pozdravi najin stari »možic«.

Tu ugotoviva možnost nadaljevanja prečnice od severozapadnega stebra čez zapadno steno, čez zapadni steber, preko plati na jugozapadu in čez Križko steno na njen vrh.

Tako je končan vzpon po zapadnem stebru, ki bi trajal po celem stebru neprekinjeno kakih osem ur. Vzpon po tem stebru vodi naravnost na vrh. Lep je ta vzpon, zelo težak, nekoliko nenavaden zaradi krušljivosti pečevja ter morda ravno radi posebnosti plezanja po takšnem svetu zanimiv. Ponekod namreč plezaš le tipaje, kot bi sploh ne bilo nobenih opor: previdno, lahno in bolj s trenjem.

Vzpon po zapadnem stebru je izmed dosedanjih vzponov v Dovškem Gamzovcu najtežji.

Časa imava danes dovolj in ko se naužijeva solnčne toplote na vrhu, se spustiva po jugozapadni steni navzdol, desno od onih belih plati po grapi v Krnico.

Vzporni po Dovškem Gamzovcu so izvedeni načrtno. Enako, kot bi postopali v vsaki drugi stvari, smo se tudi tu s temeljitim spozna-

vanjem gore poglobili v njene naloge, potem ko smo našli po prvem uspelem poskusu nekaj izrednega, lepega in zanimivega na njej. Tako vodi na Gamzovec že pet popolnoma samostojnih vzponov.

Prvi vzpon je že v letu 1924. izvedel pokojni dr. Klement Jug po severozapadni gredi izpod Rogljice. Ta vzpon ni posebno težak, toda ima svoje zanimivosti. Nato je bil Gamzovec pozabljen kar polnih 9 let. Leta 1933, ko sva šla s pok. Hrvojem Jurco proti Križki steni, sva s Travnega brda v stenah Gamzovca zagledala izredno obliko: ogromen žleb in spoštovanje vzbujajoče, bele gladke plati. Poskusila sva tu: odprl se nama je nov svet! Ta jugozapadna smer, ki se je spojila na vrhu zapadnega stebra z dr. Jugovo, je bila druga v Dovškem Gamzovcu. Potem smo v tej smeri še večkrat hodili...

Videli pa smo, da bi bilo možno v Dovškem Gamzovcu izvesti še nekatere druge smeri. Leta 1935 sem izvršil sam nov vzpon od zapada, nekoliko desno od zapadnega stebra in ga spojil visoko nad gladkimi platmi z vzponom z jugozapada. Nato sta sledila ravnokar opisana vzpona s tovarišem Peršičem po severozapadnem in zapadnem stebru.

To bi bili najvažnejši vzponi; s tem pa še niso v Dovškem Gamzovcu izčrpane vse možnosti. Te stene nad gladkimi platmi in desno od njih do še nepreplezanih sten Bovškega Križa imajo prav gotovo tudi svoje zanimivosti in lepote. Tudi tja bo treba še pogledati.

(Prevedel Slavko Peršič.)

Jože Tomažič:

Iz Kočevja na Mirno goro

V Grosupljem se je prvi jutranji dojenec razpolovil v novomeščana in kočevca; v zadnjem vagonu kočevca se vozimo planinci iz Ljubljane, namenjeni na dvodnevni izlet po Kočevski deželi, na Mirno goro, na »Belokranjski Triglav«, kjer ob cerkvi svetega Frančiška sloni edina planinska koča SPD v Ljubljanski pokrajini.

Stojimo na odprtem pločniku — hodniku zadnjega vagona; tračnice na hrastovih pragovih se zožujejo v nedogled, zavijajo levo, desno; vlak sopiha polagoma navzgor do prve postaje Predole. Pogled skozi bukovo vejevje odkriva pokrajinske slike: iznad dolinice se je dvignil Boštanski grad, a v ozadju smo pustili zgodovinski Šenturski Tabor iz turških časov in Županovo jamo. Nad Radensko dolino leže pajčolanaste meglice, pokrivajoče ponikalnice in požiralnike za osamljenim hribom Kopanj. Ves je sredi megle nega jezera; na njem je prostora le za vaško cerkvico s pokopališčem, župniščem in prenovljeno šolo z ličnim vrtom: slika blejskega otoka. In ta otok sredi jutranjih pajčolanov je obsijal solnce, v lini se je zamajal zvon; bron in solnčni žarki budijo vaščane.

Čušperk z graščino; na Ostrem vrhu je razvalina Starega gradu, porušenega v kočevskem kmetiskem uporu. Za trenutek se pokažeta Ahac in Kurešek s svojima cerkvicama. Skozi preseko kraškega apnenca se odpre 13 km dolga, kraška dolina dobrepoljska, nekoč jezero, danes marljivo obdelano, plodno polje. Poleg apnenice je izven vasi postaja, izhodišče za Suho Krajino, ki letos dobiva svoj prepotrebni vodovod.

Za velikim ovinkom se dvigneta dva stolpa velikolaške cerkve nad prijaznim trgom ter tremi bližnjimi vasicami: Dolnje Retje, Podsmreka, Rašica. Tri rojstne vasice in tri imena: Fran Levstik, jezikoslovec in tvorec tovarnika Martina Krpana, dunajski zvonovec, mirodolski gospod Josip Stritar in Primož Trubar, utemeljitelj slovenske književnosti in protestant. V dve uri oddaljenem Turjaškem gradu pa je v lutrovski kapeli Jurij Dalmatin prevedel Slovencem prvo sveto pismo ter pridigal; še danes se glase evangelijski in berila z njegovimi besedami v naših cerkvah.

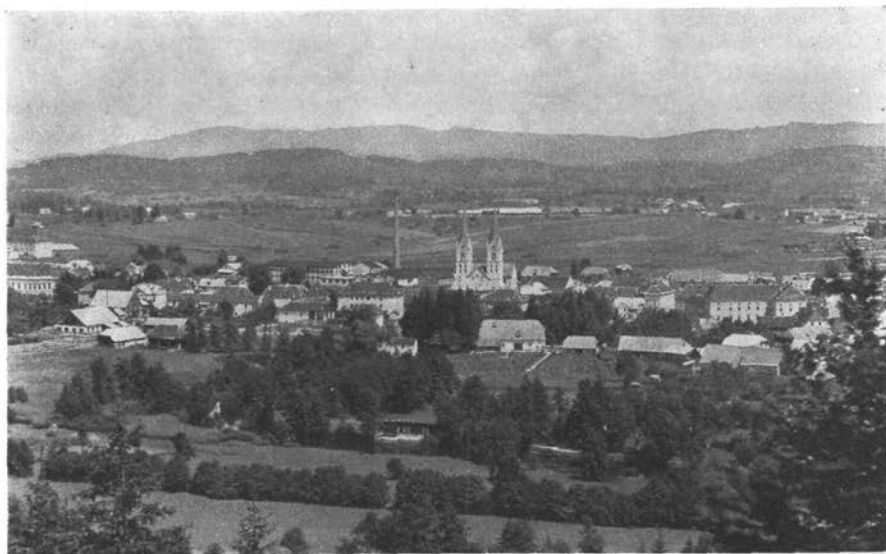
Ortenek z lepo Kozlerjevo grajščino, veliko žago, s kanaliziranim travnikom in lepim sadovnjakom; na vrhu pa je skrita razvalina gradu Ortenburžanov, porušena v kmetškem uporu.

V skalno sotesko so položili železno cesto, med hladne smrekove gozdove. In že se začne druga kraška dolina, Ribniška, z mestom Ribnico, z Rudeževim gradom ter z dvostolpno cerkvijo ribniške prazupnije. Gosto naseljeno Ribniško dolino sta stisnili med se Mala gora 964 m s sveto Ano ter Velika gora z najvišjim vrhom Bela stena 1253 m. Pod njim so navpične pečine, okameneli Ribniški svatje; tod so se nekoč v veliki vročini vračali svatje, nevesta v svili. Nevesta je preklela sonce in tisti hip so okameneli svatje, le godec je utekel božji kazni, ker je nevesto ostro opomnil; v bližini njih so še male Lintvernove jame z lesenimi križi. Ribnica je prestolnica zdomarjev suhe robe: škafov, loncev, žlic, kuhelj, sit in rešet, ribniške duhovite šegavosti ter središče nočnih lovov na polhe, ki jim strežejo po življenju radi njihovih kož, okusnega mesa in zdravilne masti.

Za Lipovcem se začenja tretja kraška dolina, največja in najrodovitnejša, Kočevska dolina s Staro cerkvijo, Kočevjem, Dolgo vasjo. Kočevsko polje, ležeče med Stojno in kočevsko Malo goro, je dolgo 18 km in do 6 km široko ter je jedro nekdanjega pragozda brez imena, pozneje kočevskega gospodstva, grofije in vojvodine Kočevske. Kočevsko polje je nadaljevanje Ribniškega polja, s katerim je bilo nekoč enotno in nagnjeno h Kolpi, a je sedaj raztrgano na dvoje, saj teče s kočevskega dna voda podzemno v Kolpo, z ribniškega dna pa v Krko, razen ob povodnjih, ko priteče po suhi strugi Ribnica do Kočevja in nastane sotočje dveh ponikalnic, ki si razdelita vode za Kolpo in Krko. Ta kraška dolina je v kočevski deželi najrodovitnejša in je zato že od davnih časov najbolj gosto naseljena. Na križiščih in ob vseh vstopih v naselja je polno poljskih in gozdnih znamenj, kapelic in križev.

Kočevje... zgodovinski in narodnostni pojm slovenskega izvora in imena. Da je tod živel in se trudil pračlovek v železni dobi pred tremi tisočletji, dokazuje prazgodovinski grob s pepelom mrlja, odkrit v Gorenji vasi na Kočevskem polju. V kraških jamah ob Kolpi in Čabranki se utegnejo najti še neodkrita in neraziskana prazgodovinska bivališča; domnevajo tudi, da so preko brezimnega pragozda vodile že rimske ceste med zelo redkimi naselbinami slabe stare kulture, ki niso izvale močnejših naselbin v dobi preseljevanja narodov.

Po tem pragozdu brez imena, — v ozemlju, spadajočem pod čušperško in ribniško gospodstvo, — so se Slovenci kot prvi naselili zelo neredko vse do Kolpe in Čabranke. To so v dolenski Sloveniji najvišji kraji in zato so se jih naši predniki ogibali; še le v 11. in 12. stoletju so se naselili ob studencih, potokih, vodnih jamah, lazih, gozdnih rebrih, na krčevinah ter jih krstili s prelepimi slovenskimi ledinskimi imeni: stari log in novi lazi, komolec, mala gora, smuk, spodnji dol, travni dol, poljana in planina, brezje in brezovec, gaber in borovec,

Kočevje

Foto Vek. Kramarič

pogorelec, skrilj, rdeči in beli kamen, reka in rečica, topli vrh in topla reber, koča, kočarji in kočevje.

Ves redko naseljeni pragozd brez splošnega imena je spadal od 11. do 13. st. pod oglejski patriarhat; oglejski patriarhi pa so to ozemlje dajali raznim gospodom in plemenitašem v fevd. Kot prvi se omenjajo grofje Ortenburški, ki so radi varnosti zgradili poleg treh starih gradov: ribniškega, čušperskega, turjaškega ob Kolpi še dva obmejna: Poljane in Kostel. Pet gradov...

Ali slovensko poseljevanje je bilo zemljiškim, fevdalnim gospodom prepočasno. Zato je Oton, grof Ortenburški pripeljal v začetku 14. stoletja s svojih koroških posestev koroške Nemce, ki jih je naselil po Kočevskem polju, ko je gradil v Mahovniku svoj gosposki dvorec s kapelico svetega Jerneja ter gospodarsko pristavo. Ti prvi doseljenci so poimenovali vrhove okrog Kočevja s koroško-nemškimi imeni. Slovenski starinci in nemški doseljenci so nato skupno prodirali v pragozd in ga krčili v nove laze in krčevine. Glavnina nemških doseljencev pa se je priselila okrog leta 1350; to so uporni frankovsko-turinški kmetje, katere je češki kralj in nemški cesar Karl IV. premagal, jim vzel prostost ter jih — okrog 300 družin — na prošnjo podaril grofu Otonu Ortenburškemu. Ta jih je naselil v redko poseljeni pokrajini, kjer so skupno s starinci in prvimi koroškimi priseljenci izkrčili pragozd brez imena ter zgradili v ribniški prazupniji poleg že obstoječe, najstarejše Stare cerkve še nove v Kočevju, Gotenicah, Poljanah, Kostelu in Osilnici. Glede dušne oskrbe novih župnih cerkva je izdal leta 1363. oglejski patriarh Ludovik della Torre v Vidmu listino, v kateri določa, da mora predlagane duhovnike potrditi še ribniški župnik. Tudi to naseljevanje se je vršilo počasi, končano je bilo okrog l. 1400. Bilo je zvezano z velikimi stroški, saj so si Ortenburžani večkrat izposodili denar v ta namen od ljubljanskih — židov! Kot središče kočevske gosposčine so Ortenburžani zasnovali Kočevje,

ki se kot vas imenuje že leta 1363, a že l. 1377 kot trg, ki pa ni stal na današnjem prostoru.

Za naselja so kolonisti izbirali predvsem orna mesta, kajti na kraških tleh apnenca in dolomita so itak slični življenski pogoji, kakor za ljudi, tako za živino, n. pr. voda deževnica v cisternah pri vsaki hiši in večja ali manjša vaška luža za napajanje živine, kar je ostalo še do dandanes. Izkrčena skupna zemlja se je med kmete razdelila tako, da je v vsakem delcu dobil vsak kmet eno parcelo, razdelitev pa je zavzela samo vrtove, njive in travnike, dočim je paša ostala skupna last, gozd pa si je skoraj v celoti obdržal graščinski gospod. Radi take delitve so posamezne parcele ozke 5—20 m, a dolge tudi 20 krat toliko, in se često vlečejo z enega pobočja preko kraškega podolja na drug breg; omejene so običajno z grmovjem. Tako razdelbo zemljišč na delce imajo vsa večja kočevska podolja; so pa tudi posestniki, ki imajo vse posestvo v eni podolgovati progii!

Kočevski pragozd — pozneje kočevsko gospodstvo — je bil daleč od velikih zveznih poti; redko naseljeni starinski Slovenci so se po mešanju in križanju z frankovsko-bavarskimi puntarji pretopili delno v pisano nemško-slovensko etnografsko gmoto z imenom Kočevarjev; starinci so izgubili gospodarsko vodstvo in delno svoj jezik, dočim so novi naseljenci ohranili svoj jezik, močno pomešan s slovenskimi izposojenkami; drugače so sprejeli od starincev gospodarsko in upravno razdelitev, na pr. slovansko značilnost — skupno posest v zadrugah in županstvo po občinah in vaseh, sprejeli še razne običaje in navade, narodno nošo in narodno pesem poleg neštetihi spačenih krajevnih in ledinskih imen. Nastale so nove vasi, zaselki (s številom koč, manjšim od 10), ki so bili ali čisto slovenski, čisto nemški, ali pa mešani. Tako ima še danes to kočevsko mešano ozemlje od 177 obljudenih in razseljenih naselij 59 vasi s samo slovenskim imenom, 33 naselij s samo nemškim, ostala naselja pa imajo slovensko-nemško ime. Tako nam krajevna in ledinska imena še danes dokazujejo, da niso novi naseljenci nikoli tvorili čistega jezikovnega otoka, ampak da so bili vedno med njimi naseljeni Slovenci, ki so že znatno število naselij ustanovili in imenovali pred prihodom ortenburških kmečkih doseljencev. — Tako so bili kočevski prebivalci usojeni na trdo skupno življenje in trpljenje na veliki, a skopi grudi pod raznimi tujimi in domačimi plemenitaši in Kočevje je tekom stoletij postalo narodnozgodovinski pojmi in — središče kočevske gospodščine, pozneje grofije, vojvodine...

Do Kočevja so zaradi premogovnika l. 1893. zgradili 49 km dolgo kočevsko proggo, ki so jo nameravali podaljšati do Vrbovskega; ta progga bi bila za 106 km krajša nego čez Karlovec. Toda zmagal je Črnomelj s svojo traso, a je vsa dela na novi proggi zaustavila nova svetovna vojna. Zanimiva je ta kočevska železniška progga tako v pokrajinskem, kakor v zgodovinskem oziru. Ob njej teče več ali manj lepa, tranzitna avtobusna cesta iz Ljubljane v Reko in Sušak; često prekrži železnico z mostovnimi nadvozi.

V Kočevju izstopimo. Na postaji nas pozdravi član kočevske podružnice SPD ter nas pelje po mestu, ki nosi še danes svoje staro slovensko ime — Kočevje. Ko so Turki leta 1496. prvotni trg popolnoma upepelili, je ukazal cesar Friderik IV. tržanom postaviti naselbino na nov prostor in sicer v okljuk na desni breg ponikalnice Rinže; utrdili so ga z zidovjem in 4 stolpi, nakar ga je cesar povzdignil l. 1471 v mesto. Meščani so prekopali prekop še na četrti strani, tako da je Rinža oblivala mestno obzidje krog in okrog.

Stopamo preko lepega mostu nad Rinžo ali Črno vodo, kakor se je po pravici prej imenovala; nekoč je to bila nepretrgana reka, tekoča z Blok v Kolpo. Na njeni nesnažni površini plavajo okrogli lističi lokvanja, a v njej preganjajo ščuke razne ribe belice in linje, dočim so žlahtni raki zaradi račje kuge popolnoma izumrli. Onstran mosta je nova, velika župna cerkev sv. Fabijana in Sebastijana z dvema visokima zvonikoma, ki se vidita daleč naokrog po Kočevskem polju. Cerkveni strop je svojstveno rdeče-rjavo poslikan, prezbitერიj je ločen od ladje z lepo visoko pregrado s svečami; na levi strani glavnega oltarja so shranjena srca Turjačanov, grofov, knezov in vojvod Kočevskih, kakor v celjski Marijini cerkvi lobanje Celjskih grofov. Kljub nedeljski maši je cerkev skoraj prazna, zato je pa tem več ljudi na ulicah. Pred gradom Turjačanov iz 17. stoletja vise zastave in ob grajskih vratih strumno in ostro odzdravljajo straža. Mimo koraka mladina v črnobelih krotih z godbo na čelu, v drugo smer četa stasitih vojakov, menda v cerkev. Napisi so trojezični: italijanski, slovenski in nemški, kakor so prebivalci: Italijani, Slovenci in Kočevarji. Mesto se je precej razširilo izven starega mestnega obzidja, saj ima danes čez 3000 meščanov, od tega dve tretjini Slovencev.

Vračamo se mimo gimnazije, meščanske šole do gostilne, kjer nas že čakata dva velika lojterska voza s klopmi. Družba posede na oba voza, dva para lepih konj potegneta voz skozi mesto mimo pokopališča po cesti, ki pelje skozi Koprivnik v belokranjski Črnomelj. Pozornost vzbuja tolika skupina turistovsko opremljenih popotnikov, saj tako velike skupine domačih planincev ali dolincev še ni bilo v Kočevju, razen tujih letoviščarjev, ki so prihajali sem uživati mir, zrak, zemske dobröte in ki so svojim sorojakom budili in utrjevali narodno zavest.

Na levo se odcepi cesta proti vasi Zeljna in željniskim podzemeljskim jamam s tremi prirodnimi mostički, kjer imajo cigani priimka Hudorovič svoj stalni »ciganski grad«. Tudi sicer je na Kočevskem dosti ciganov, ki so prišli sem preko Kolpe; s konjički vozijo premog ali pa razbijajo kamenje in ga drobe v cestni gramoz.

Konji enakomerno peketajo po lepi cesti; pokrajina je bolj enolična; na obeh straneh malo slabo obdelanih njiv, travniki porastli z grmičevjem, tu in tam še niti seno ni pokošeno, kaj še le otava. Nad nami soparno nebo.

Misel me je zanesla v davne čase kolonizacije teh krajev, ko je morda tod jezdil po slabi stezi Oton Ortenburški, glavni kolonizator kočevske gosposčine. Ortenburžani so bili v sorodstvu s Celjani, saj je bil Oton oženjen z Ano, grofico Celjsko, ki mu je rodila sina Friderika in hčer Adelajdo, poznejšo ženo Ulrika II., grofa Celjskega. Kronika piše, da je grof Friderik Ortenburški imel spor s svojim južnim mejašem, grofom Ivanom Modruškim-Frankopanom, in sicer radi meje obeh gosposčin, lova, paše in lazov ob zeleni Kolpi in divji Čabranki; končno so Frankopani in Zrinjski iztrgali čabranski okraj iz kočevske gosposčine. Isti Friderik je izdal radi prepirov in tepežev med svojimi podložniki gozdno uredbo, po kateri ostanejo gozdovi last gosposčine, podložniki jih pa le uživajo; v svoboden užitek pa si gozd priposestjuje oni, kdor ga uživa devet let in en dan. Zadnji Ortenburžan, Friderik II., je umrl nasilne smrti; lastna žena mu je baje prerezala vrat z zastrupljenim nožem... in tedaj so Celjani po dedni pogodbi dobili od cesarja v fevd vso ortenburško gosposčino z vsemi gradovi, trgi, mesti, sodišči in ljudmi.

Grofje Ortenburški so torej izumrli, kočevsko gosposčino so podedovali grofje Celjski...

Naša dva potniška vozova se dvigata po majhnem bregu, od koder se nudi večno večji razgled po Kočevskem polju, Kočevju. Za mestom je široka gora Stojna, 971 m, s tremi podzemeljskimi jamami: Eleonorino, Ledeno jamo in Jamo treh bratov. Na vrhu je razvalina...

V davnnini je na temenu Stojne stal grad; iz tal, kamenja, neugašenega apna, iz volovske krvi in žuljev tlačanov je rasel grad, ljubavno gnezdo Friderika Celjskega in Veronike, hčerke obubožanega hrvaškega grajščaka iz Desenic. Usoda in kri je hotela, da je Friderik Celjski postal morilec svoje žene Katarine Frankopanke in nato srečni mož Veronike Deseniške. Razjarjeni oče Herman je dal grad Friderikovo porušiti do tal. Veronika pa se je nekaj časa skrivala po kočevskem pragozdu v grofovih lovskih kočah, dokler je niso ujeli Hermanovi biriči; dva »viteza« sta jo utopila v grajskem ribniku v Ostrovcu. Iz groba v Braslovčah so jo baje prenesli v grobnico kartuzijanskega samostana v Jurkloštru, kjer zastoj iščejo njen grob... Po Hermanovi smrti je Friderik ponovno zgradil grad Friderikovo na razvalinah, obdal ga je z vsem razkošjem in sijajem ter s spomini na ljubljeno Veroniko Deseniško... Njegov sin Ulrih II. pa je padel leta 1456. pod noži in sabljami ogrskih plemenitašev v Beogradu.

Dve mogočni in bogati grofovski rodovini sta živeli tod; v obeh umori moža žena in ženo mož in hčer oče, kakor da so Celjani podedovali po Ortenburžanih poleg grofije in gradov tudi morilsko strast. Dve izumrli rodovini s tremi umori v zakonu, kakor tri zvezde na razbitem modrem ščitu: »Danes grofje Celjski, Ortenburški, in nikdar več!«

In zopet je po dedni pogodbi dedovala ogromna posestva z mesti, trgi, vasmii, gradovi nova tretja rodovina — Habsburžani; tudi grofijo Celjsko, Ortenburško in Kočevsko...

Protj vasi Cvišlarji smo moški poskakali z voza, da bi konji lažje vlekli nežni spol. »Slive!« je vzkliknila najmanjša in najmlajša Marica in privlekla škatlo iz nahrbtnika. »Tota škatla je gotovo od čevljev št. 36!« ugotavlja strokovnjaško štajerski Ivan. »Zakaj nimate večjih nog in večjih škate!« so obžalovali korakajoči dolinci z »zaviračem« vred.

Voz z nežnim spolom spremljamo kot vitezi v davnnini svoje jahalke na konjih skozi značilno obcestno vas Cvišlarji; hiše so na obeh straneh ceste obrnjene s končno ožjo stranjo na cesto. Med hišami ni prostora za vrtove ali sadovnjake; za hišo so gospodarska poslopja. Razširjena vaška cesta pravokotno križa prometno žilo, kar smatrajo učenjaki kot svojstven znak slovanske naselbine. Take obcestne vasi so na Kočevskem najbolj pogoste, saj se je večina vasi razvila iz zaselkov, ki so imeli manj kot deset koč. Značilni obcestni vasi sta še Laze in predvsem Smuka na cesti Kočevje—Stari log. Takih obcestnih zasolkov je na Kočevskem 55.

Istotako značilno visečo lego ima bela vas Onek; spodnje hiše se začenjajo na podnožju pobočja in ravnine ob naši cesti, pa se vrstijo ob razširjenem vaškem prostoru s končno stranjo navzgor. Nad Onekom pa je na višini 828 m romarska cerkev svete Ane; cesta obkroža ta hrib na južni strani. Voz je nekje za nami, ker smo šli po bližnjici. Vedno večji je razgled: pod nami je Dolnji Mačkovec, na Kočevskem polju tri kilometre dolga obcestna Dolga vas, Livold, Mozelj, nad Kočevjem pa središčna vas Stara cerkev; okrog cerkve so se zbrale hiše, dočim so drugod središče vasi lipa, znamenje, pašnik, luža ali pa razširjen, prazen prostor, ob straneh porasel z drevesi, zelo pogosto z lipami.

Koprivnik

Foto Vek. Kramarič

V pradedni dobi je bilo v tej kočevski kadunji jezero, slično kot v Beli Krajini pri Črnomlju; v jezeru so se med glino in apnenčevim laporjem naložili sladkovodni premogovni sloji šestkrat drug nad drugim v skupni debelosti od 25—34 m. Jezero je odteklo in danes rijejo med plastmi sesedle gline in rjavega premoga rudarji v Kočevju in Črnomlju.

Korakamo še vedno po lepi kočevski cesti skozi Laze; nekaj velikih vrhblevnih in vrhkletnih ter enonadstropnih hiš je tu ob cesti, več visokih vaških lip. Na sosednjem gričku je med drevjem mala podružnična cerkev z nizkim, linastim zvonikom, pravzaprav zidom, kakršnih je ob Kolpi, na Krasu in v Dalmaciji mnogo.

Na majhnem sedlu je kapelica s tremi lipami. Ležemo v lipovo senco, nad nami v kronah šumi vejam in odcvetelemu cvetju veter svojo pesem; na nasprotni strani je temnozelen bršljan splezal na vrh drevesa, da se razgleda naokrog. Tu pričakamo voz, sedemo zopet med ženski svet in konji enolično peketajo dalje po cesti s težkim vozom, na katerem sedi skoraj 20 ljudi. Pri tej počasni vožnji ima popotnik dovolj časa, da se razgleduje po teh skromnih, malih lepotah. Menjava se slab pašnik s slabim gozdom; v tem prepustnem kraškem apnencu so se razvile vse značilne kraške oblike, le golega krasa tod ni. Tu so vrtače, uvale z naloženo rdečo kraško ilovico, posajene z zeljem ter ograjene z lesenim plotom, ki je spleten iz leskovega šibja. V slabem mešanem gozdu so gozdni kotlički, kraško žlebičje, prepadi, rupe, votline, suhe, ledne in kapniške jame s presihajočimi potoki in ponikalnicami, v katerih živi človeška ribica, jamski močerad, rak dvoklopnik in razni slepi pajki. Zelo na gosto so nasejani beli, štrleči kamni ne samo v gozdovih, temveč tudi po pašnikih, travnikih, vrtovih in njivah. Hudomušnež je dejal, da je to pokrajina, bogata na kamenju, ki da sproti raste kot gobe po dežju! Njive so tudi tod slabo obdelane, na gorski

senožeti čaka na pridnega kosca trava za seno in hkrati za otavo. Tu in tam je ozek delec, dolga parcela pokošena, svetlozelen pas poleg slamnato rumenega ..

Ob cesti je črno kopišče, nad njim velika luža vode, s katero so pogasili naši slovenski oglarji trdo, bukovo oglje. Sedaj leži ob kopišču velik kup vreč, polnih kočevskega oglja, in čaka na voz. Oglarji pa so se napotili drugam po Kočevskem Rogu zravnat tla za novo kopišče, kjer bodo z drvimi, lesom zložili kope, jih pokrili z vejami, deskami in zemljo, v katere bodo naredili luknje za dim — in kopo zažgali. Oglje se kuha tri tedne.

Blizu tabori ciganska družina; voz, poln kričeče barvanih cunj in še več otrok s črnimi, a tudi rumenimi lasmi, to so mešanci. Vse življenje jim poteka na vozu, spočeti in rojeni so na njem, rastejo na vozovih in potovanjih, sanjajoč z odprtimi očmi o neslutnem in nedosežnem bogastvu. Par cigančkov se je takoj nateplo okrog voza. »Daj čentesime, daj, daj, sinjor!« Ciganski oče malomarno leži na soncu, privzdigne glavo, ko z vozom obstanemo, ter zopet zarije glavo brezbrizno v cunje; mati pa v kotliču meša nedeljski obed. »Kaj bo dobrega?« smo radovedni. »Fižol in krompir!« Tega je letos kmet obilo pridelal in bog ga jim je dal po njivah, da lahko sodobno žive; »od nedelje do nedelje fižol, krompir in zelje!« Suhi ciganski konjiček zavistno pogleduje naša dva debela konja.

Na nekakšnem sedlu se je cesta prevalila navzdol, načelnik je napel vajeti, naš zavirač je pa skakal pri strmih ovinkih z voza in zaviral.

Srečamo konjskega mešetarja z novim konjem, ki je bržčas pretihotapljen, ker ne sliši na njegovo klicanje. Mimo nas švigne navzdol kolesar v črno-beli uniformi, dvignil je roko v pozdrav in zopet je vse tiho; enakomerno slab gozd na obeh straneh.

Samotne so te dolge kočevske ceste; srečali smo le par ljudi in sedajle dve kočiji. Pozdravijo po slovensko, vračajo se od nedeljske maše. — Zopet velikanski kup črnih vreč oglja, za njim pa cele skladovnice trdih bukovih drva. V kraškem podolju je krasen, mlad smrekov gozdiček; črno-zelena pravokotna leha na travniku. Gotovo je radoveden grofov gozdar zasadil smrečke za poskušnjo: bo ali ne bo? ker so vse enako velike rasti. Kakor kaže, tu bo!

Ob tej razveseljivi sliki lepega smrekovega gozdička pa je tipičen kočevski pašnik, divjina, polna kamenja, rese, praproti, brinja, bujno rastočega leščevja in še drugega grmičja; ponekod je tako nagosto zarastlo, da niti človek, niti živina ne bi mogla skozi! Vzrok te zapuščenosti je skupna posest vaških sosesk ali srenj, ki so že davno nehale delovati. Tla so malo rodna, zato zahtevajo pridnih rok, trdega dela v rani, zlati uri, česar pa tu ni.

Lep, zasajen gozdiček? Bo! Divjina? Ne bo!

Okoli nam je veselo oživel, kajti pokazalo se je prelepo obdelano kraško polje in sredi njega Koprivnik, gotovo med najlepšimi kočevskimi vasmimi! Hiše so le tu in tam še stare, lesene, z malimi okni, večina pa je že zidanih, enonadstropnih s širokimi, dvo in tridelnimi okni. Zopet tipična obcestna vas z razširjeno vaško cesto, ležečo pravokotno na glavno cesto.

Poskakali smo z voz ter se pretegnili, kakor se pretegne človek zjutraj, ko vstane s slabe, trde postelje. Tudi tu je tip hiš mešan: belokranjski vpliv, alpski (visoke in široke enonadstropne hiše kot v škofjeloško-cerkljanskem hribovju) ter vplivi bavarskonemških hiš; po gorskih zaselkih so pa še dimnice. Mešanica raznih vplivov, starincev, sosedov, priseljencev ter po svetu potujočih krošnjarjev. Pri tej mešanici gradbenih slogov na Kočevskem so poleg vplivov sodelovali še: material — les in kamen — priroda z zemljiščem in klimo. Pre-

Jesen v gorah

Foto Slarko Smolej

seneča pa več podrtih ruševin, некоč hiš; v Koprivniku je že vsaka tretja hiša prazna, zapuščena, dočim je na ostalem Kočevskem razen mesta prazna vsaka četrti hiša.

V Koprivniku se je končala naša štiriurna vožnja, zato nam je teknilo prav okusno kosilo v kočevski gostilni.

V gostilni je polno gostov, mladih in starejših Kočevarjev; med seboj govore za nas nerazumljiv jezik, posebno ženske! Mladina v belih srajcah, kratkih črnih hlačah in irhovkah, na glavi črne kapice z gumbi. Po postavi so srednje močni in veliki, malo je majhnih in debelih. Možje imajo večinoma svetlorjave, malo kodraste lase, žene so plavolaske; vsi pa imajo ozek, dolg obraz, neredko orlovske nosove. Ko vstopi naša velika slovenska družba, postanejo pozorni, dvignejo glave in roke v pozdrav. Pijejo rdeče italijansko vino in pivo v vrčih, drže se samozavestno.

Možje najraje potujejo, krošnjarijo, kupujejo in prodajajo domače lesene izdelke, z ročnimi deli; prej so trgovali večinoma z lesnimi izdelki, suknom in platnom, z divjimi kožami in usnjem ter lončeno robo. Pravico krošnjarjenja je sosedom Ribničanom in Kočevarjem izdal cesar leta 1492. zaradi prečestih turških napadov in ker jim je skopa, trda zemlja nudila le slabo življenje. Od tedaj hodita Ribničan in Kočevar, noseč vso svojo trgovino na hrbtu ali pred trebuhom, po raznih deželah. Med njima pa je razlika: zdomar Ribničan krošnjari z željo, da se vrne na svojo grudo, da jo obdrži, obdela, poveča; krošnjarju Kočevarju pa ni toliko do zemlje kot do popotovanja in lahkega zaslužka, za katerim gre v svet; rodno, podedovano zemljo zapusti, ali pa pusti, da jo skromno obdelujejo ženske z otroki, ali pa jo da drugemu posestniku v najem. Beg z rodne grude; vedno več je praznih, deloma porušenih hiš; dve tretjini nezoranih njiv, travnikov in pašnikov v pušči prerašča grmovje; kmetije so mrtve. Tu v domači gostilni so popolnoma drugačni, kakor pa v provincijskih kavarnah in gostilnah, kjer prodajajo čokolado, sardine, sladkorčke za vadlanje; ponižno se priklonijo omizju, ponudijo vrečico, da sežeš v njo po kocko: »fiks — niks«, dobiš — zgubiš. Eden zgubi vedno — drugi vedno dobi. Prenekateri Kočevar je prinesel domov do 30.000 bivših dinarjev.

Zemlja — denar, fiksn — niks...

V Kočevju smo dobili gozdarja šumske uprave za vodnika po bližnjici čez Golobinjek na Mirno goro. Za vasjo se pojavi zopet značilna velika vaška luža za napajanje živine, skoraj jezero je to. Kratek čas se vzpenjamo po precej strmih bregu nad vasjo; pot sliči kar alpskim stezam v kamenju; sonce močno pripeka, zato si moški slečemo srajce. Kmalu pridemo na lep kolovoz, ki se polagoma dviga, kakor kakšna promenadna pot med nizkimi bukvami. V nedeljskem miru cveto pod bukovjem modre zvončnice, bele otebice, planinski nageljčki, med grmovje se stiska sredozemsko božje drevce z bodečimi listi podobnimi lovorju. Razgovor je tih, da ne moti svečane tišine v gozdu.

Skrita gozdna jasa z jesenskimi podleski. Nato zopet mešan gozd, poleg bukve še gaber, javor, brest, črni gaber, jesen, bolj slaboten hrast, tu in tam v nižinah še breza in macesen. Jelke so zaradi mraza v dolinah redke, tu so še le v višini 850 m. V gozdu je mešanica raznih cvetov, kakor je na Kočevskem mešanica narodov.

Nad bukovim gozdom slede smreke in jelke, pod njimi so gozdni kotlički ter nasejano belo, kraško kamenje. Ob stezi se nad praprotjo drži gozdno znamenje, črn križ. Dve stari zraščeni jelki se poganjata proti soncu.

Za gozdom so planinski pašniki z njivami, sredi njih je planinski zaselek Golobinjek, некоč lep kot beli golobje, danes razseljen; le naš gozdar živi tu z družino ter dva, trije sosedi, gozdni delavci. Večina hiš je porušenih, tudi mala vaška cerkvice svetega Florjana, ki jih je čuval ognja, a ni očuval vaščanov pred begom z rodne grude. Ladja cerkvice moli z golimi stenami brez stropa in strehe v zrak, le prezbiterij je pokrit in pretvorjen v malo kapelico; oltar je zapuščen, nekaj suhih rož samuje med lepimi baročnimi svečniki; zavetišče pastirjev in ovac v nevihti.

Gozdar nam kaže na desni in levi zidovje, ostanke razrušenih hiš, nekdanjega Golobinjeka. Sredi ene hiše je zrastle drevo in jo pokrilo, zelena streha nad razrušeno domačijo... Kje so potomci teh beguncev, ki so se s tako lahkim srcem izselili pred sto leti odtod? Morda begajo v lovu za ameriškim zlatom, morda so zamenjali krošnjo s trgovino v mestu, nemara prodajajo pozno v noč zaljubljenecem srečo na kartah, čokolado s pikčastimi kockami »fiks — niks«, »dobiš — izgubiš«. Ta Golobinjek se je pridružil dvema razseljenima in razrušenima zaselkoma, Pogorelcu in Gačam, katerima so postavili kočevski rodoljubi spomenik, ki navaja, da je bila некоč tam naselbina s tolikimi hišami. Statistika pa dokazuje, da se niso zničile le posamezne vasi, saj je od 4600 hiš in koč kar tisoč neobljudenih, od teh pa že nad polovico razpadlih. V jasnih nočeh si hodijo medvedi ogledovat razvaline, odkoder so jih pred stoletji pregnali drvarji, oglarji, gozdarji in lovci. Ti bivši vaščani na Golobinjeku, Gačah in Pogorelcu, presajene in izkoreninjene rastline pod napačnim podnebjem, niso uspevali na trdi zemlji, na pragozdni krčevinah in požganicah; nemara so čutili v srcih nemir in zavest, da niso tod doma, da se niso zrastli z zemljo, ali pa so res bili za njo prezrelo ljudstvo.

Tiho hodimo skozi knezov gozd z mrtvimi kmetijami; gozdar jim ne ve več imena. Morda se po njih imenujejo še gozdne parcele v starem kočevskem urbarju, ki ga je ukazal nadvojvoda Karl napisati in je bil leta 1574. v treh izvodih izgotovljen v Ljubljani; enega je dobil hrvaški grof Blagaj. Grofje Blagaji so imeli kočevsko gospodstvo v zakupu ter so pripeljali s svojih posestev v Bosni in Hrvatski svoje uradništvo in uslužbenstvo. Tedaj so se v malem številu naselili po Kočevskem tudi Uskoki; pojavijo se nova rodbinska in krajevna imena. Da bi si povečal dohodke in ustvaril nove, je odkazal grof Blagaj svojim podložnikom primerna mesta, kjer so izkrčili pragozd in na krčevinah napravili nova naselja. Tako so ustanovili grofi Blagaji 25 novih naselij; med njimi sta Golobinjek in Mirna gora. Za naselitev so morali vaščani plačati grofu 970 goldinarjev; imeli so v lasti različno velika zemljišča od 20 do 100 ha plodne zemlje, a že kmalu so bila razdeljena na polovinke, četrтинke in osminke. Prav ta stari urbar nam z imeni naselbin kaže dotedanjo kolonizacijo ter pravno in gospodarsko stanje kočevskega gospodstva. Slovanska značilnost so bile zadruge, v katerih je živelo več posestnikov, lastnikov, pač zaradi poznejše prepovedi novega krčenja. Tako je v 16. stoletju bilo kar pet sedmin naselij z zadrugami. V 77 naseljih so imeli župane, ki so imeli tudi sodno oblast. Ta županska sodna oblast se je ohranila v 16. stoletje, pozneje so jo vedno bolj omejevale graščinske sodne oblasti. Pod lipami sredi vasi ali okoli cerkve so se ob nedeljah zbirali vaški gospodarji na pomenke in tedaj so župani urejevali sporne zadeve. Take župane so imeli tudi nemški kolonisti, kar kaže, da so slovenski starinci tudi v pravnem oziru vplivali na nove koloniste.

Miren razvoj kolonistov na kočevskem gospodstvu pa so izredno motili Turki s svojimi napadi skoraj 300 let. V zvezi z zaščito in varnostjo pred turškimi napadi je bila tudi tlaka; dajati so morali neko število moških za stražarje pri grmadah ter konje za sle, ki so prenašali pisma v posamezne predele; tako so sli na konjih iz Koprivnika nosili vesti v vinograde v Beli Krajini. Na razglednih kresiščih so bile pripravljene velike grmade, ob njih pa lesene barake, stražnice, v katerih so morali leto in dan, ponoči in podnevi stražiti podložniki. Izstrelili so top enkrat, če se je sovražnik bližal deželi, trikrat pa, če je bil že v deželi; takrat so zažgali kresove na razglednih vrhovih od Vinice skozi Kočevsko proti Ljubljani. Goreče grmade so bile na Straži pri Sinjem vrhu, na Spaki pri Preriglju, pri Zdihovem, na Skortenu, na vrhu Fridrihštajna, na gori Svete Ane nad Ribnico, na Ortneku, na Ahcu, Kureščku, Igu in na Ljubljanskem gradu. Kresovi so bili znak, naj se prebivalci zatečejo v podzemeljske kraške jame, v cerkvene tabore ter za grajska in mestna obzidja.

Zaradi stalnih turških napadov so se prebivalci iz poljanske, kostelske in kočevske gosposčine začeli izseljevati v druge pokrajine; odtod Hočevarji, Kastelci in Poljanci po vsej slovenski zemlji. Turški napadi pa so poleg te selitve povzročili, da so se ob Kolpi, v Beli Krajini in na Gorjancih naselili Uskoki iz Bosne, Hrvati iz cetinjske krajine l. 1531. (okrog tisoč ljudi s 15.000 glav živine). Oboji so se naselili tudi na Kočevskem.

Turški napadi so povzročili, da je dal cesar Friderik Kočevarjem krošnjarsko pravico l. 1492., da lahko svobodno trgujejo z lastno živino, platnom in drugimi lesnimi izdelki po Hrvaškem in drugih deželah. Krošnjarje sta vodili dve glavni poti do morja, do Trsta in Reke, od koder so po slabih poteh tovorili poleg južnega sadja tudi sol.

Stopamo skozi knežji gozd Turjačanov, ki so potom kupčije postali najpremožnejši na bivšem Kranjskem. Leta 1653. je postal Vajkard Turjaški državni knez, a l. 1791. je cesar vzdignil kočevsko grofijo v vojvodino in kneza Turjaškega v vojvodo. Naslov vojvode je dobil vsak vladajoči knez v deželi, dočim so ostali bili le knezi. — Ta knezov gozd je prišel l. 1931. pod agrarno reformo; razlaščen gozd je sedaj v začasni državni upravi in se upravlja kot celota.

Dospeli smo na lepo jaso, kjer je ob bukovem deblu lesena utica, a pod njo lovska koliba, medvedja opazovalnica. Naš vodnik nam jo je odklenil; majhen prostor z dvema okencema, pred vsakim klop, kjer sedijo plemeniti lovci in čakajo na medveda. V pozni jeseni in pozimi namreč krmijo tod medvede z mrhovino. V dolini kupijo bolnega ali starega konja, ga priženejo na jaso, kjer ga ubijejo, mrhovino privežejo z železno verigo ob močan kol. Ponoči v luninem svitu prilomastijo na jaso medvedi ter se lotijo mrtvega konja. Ko se medvedi gostijo z mrhovino, tedaj jih lovci lepo skriti v lovski koči, opazujejo, naslonijo puško ter skozi posebno lino ob oknu ustrelje. Cenijo, da je na Kočevskem še okrog 25 rjavih in črnih medvedov, ki pa so zaščiteni.

Gozdar nas vodi po gozdni drvarski stezi-bližnjici skozi frate, kjer se je razrastlo malinje in razne gozdne cvetice, da se človek lahko stoje skrije v njih. Tu in tam leži na tleh deblo, ki se je zaradi trohnobe zrušilo v zimskem viharju ali v nevihtah. Tu pač večinoma gospodari priroda sama po zakonih, ki si jih sama postavlja. Po poti čez gozdno jaso se spenjamo navzgor po kolovozu; že smo na pobočju Mirne gore. Pod grofi Blagaji je bila ustanovljena planinska vasica in župnija Mirna gora, a od nje je ostala le še ena hiša, ki so jo preuredili v planinsko koč. Na tej gori so baje v starih časih dvijale strašne nevihte po

sedem let ter je toča vse pobila, nato pa je nastal zlat mir na gori in na njej so v višini 1013 m postavili cerkvico svetemu Frančišku, priprošnjiku proti nevihtam. Nazvali so jo Goro sv. Frančiška, Mirno goro.

Že smo pri edini planinski koči SPD v Ljubljanski pokrajini; tik nad njo je že prej omenjena romarska cerkvica. Splezamo v zvonik; skozi line je prekrasen razgled, saj se ob tem »Belokranjskem Triglavu« stikajo Bela Krajina, Kočevska in gričevnata Dolenjska. Vse to je nekoč v davniini zavzemala obširna planota, ki se je na več mestih udrla, prelomila, ponekod dvignila in dobila današnjo obliko. Sledila je še grudasta razčlenitev stare površine in dvignila so se kočevska gorstva: Travnja gora, Goteniška gora z Goteniškim Snežnikom (1289 m), najvišjim vrhom Ljubljanske pokrajine, dolgi hrbet Rog (1100 m) ter nad Kolpo 1188 m visoka Borovška gora, kjer se razprostira še nedotaknjen pragozd. V njem žive še pragozdni prebivalci: rjavi in črni medvedje, jeleni, volkovi, divji prašiči, divje mačke; nad divjimi petelinimi, golobi in racami gospodarita poleg kragulja še jastreb in planinski orel. V bukovju pa živi izredno mnogo polhov. Za lovce sta Borovška in Goteniška gora pravi raj. Na njenih strmih stenah cvetijo bele narcise in modri encijan, beli planinski nageljček z rdečim rododendronom.

Tik pod nami je Planina, kočevska vas s cerkvijo in šolo ter veliko vaško lipo, v ravnini se je razpotegnil Črnomelj, blizu se v treh srebrnih pasovih pokazuje mejna Kolpa, v daljavi Mala Kapela in Velebit, čarovniški Klek, bliže Kranjski Snežnik. V megleni daljavi se skrivajo Alpe, posavski Kum s Sveto planino in za njimi zeleno Pohorje. V bližajoči se večerni zarji svečan trenutek kot molitev pred praznikom: zazvonili smo z edinim zvonom ter poslali našim svetim planinam topel pozdrav.

Skozi gozd smo stopili še na sam vrh Mirne gore (1048 m), kjer stoji triangulacijska piramida. Razgleda ni skoraj nikakega, razen skozi ozke preseke, ki so jih med vrhovi vrezali zaradi dogleda drugih piramid. Belokranjska podružnica naj da posekati to drevje, da se odpre ves razgled!

V koči pa sta primorska Cvetka in koroška Mica kuhali skupno večerjo: rižoto, makaronovo meso z mešano solato sta pripravili res odlično. Pri tej večerji je opisal naš planinski Orel svoje vtise, predsednik belokranjske podružnice je pozdravil ljubljanske planince z željo, da naj bi odslej Mirno goro bolj obiskovali, kakor so jo doslej. V mraku je v kotlini za kočo gorel kres, ki ga je naš Tedi po stari narodni navadi bos preskočil; bil je ves razmrščen in črn kot poganski favn. Po kresovanju pa se je natlačila naša koča, da smo ležali še na klopeh.

Proti jutru dež, dež. Opustili smo nameravano pot čez Gače v Dolenjske Toplice ter jo po najbližji poti v dežju mahnili na postajo Semič. Megla, dež zunaj, a v nas neizbrisni vtisi, slike in spomini na kočevsko deželo.

Hmeljnik

Foto Vek. Kramarič

Franc Pengal:

Trije gradovi — trije izleti

Če se s kolesom voziš po Ižanski cesti ter skozi Ig v dolino Želimeljščice, boš kmalu ugotovil, da se Barje v tej dolini najgloblje zajeda v dolenjsko gričevje in da so baš zaradi tega vse vasi in zaselki te doline prislonjeni v pobočja, vrhu katerih domuje nad vso dolino grad Turjak.

Pririneš kolo po strmih klancih pred grad in ves zavzet občuduješ pred gradom stoječo lipo, katere nemara pred leti sploh nisi opazil, ki pa spričo svoje mogočnosti vsekakor zasluži tvojo pozornost, saj je takih lip le malo na slovenskih tleh. Ali nam ne izpričuje baš ta lipa — simbol slovenstva, trdne zgodovine povezanosti z gradom, pred katerim stoji in katerega lastniki so v preteklosti tako odločilno posegali v potek naše zgodovine?

Kaj se je vse tekom dolgih stoletij, kar stoji ta grad, spremenilo! Nekdaj strateško in prometno utemeljena okoliščina, da si je visoko plemstvo postavljalo na višinah svoje varne domove-gradove, privablja danes izletnike na te razgledne točke. Spremenil pa se je tudi grad sam do svojih temeljev glasom zgodovinskih virov že najmanj dvakrat, njegova notranjost in zunanost pa gotovo še večkrat, saj stoji grad na tem mestu, kakor je zgodovinsko izpričano, že od l. 1067. Tudi obrambnega zidovja in jarka okoli gradu ni danes več opaziti.

Mogočna in močno z železom okovana vrata vodijo v grad. Nad njimi je velika plošča z grbom turjaških gospodov, sredi katerega je glava divjega vola ali tura, po katerem so si lastniki in grad nadeli ime.

Ime Turjačanov (Auerspergov) se v naši zgodovini pojavi le nekaj stoletij po naselitvi Slovencev v sedanji domovini in zgodovinarji domnevajo, da je ta rodbina,

Naročnikom in sotrudnikom »Planinskega Vestnika« ob koncu leta 1941

Slovensko planinsko društvo bo tudi v letu 1942 izdajalo svoje glasilo »Plan. Vestnik«. Pri tem ga bo zlasti vodila zavest, da je naš list krepka vez med ljubitelji naše gorske prirode in izraz neomajne povezanosti Slovencev z rodno grudo. Gojiti, krepiti in utrjevati to vez je danes nemara še bolj potrebno kot kdajkoli popreje. Zato vabi društvo vse svoje članstvo, naj se s še večjo ljubeznijo kot doslej oklene svojega glasila, ki bo, kakor dosihdob, tudi v bodoče širilo smisel za pravo planinstvo ter lepoto naše zemlje, prinašajoč članke o našem ožjem delovnem področju, kakor tudi o planinah in planinskih pojavih širšega sveta.

Prepričani smo, da nam dosedanji naročniki ostanejo zvesti tudi v bodoče. Prosimo jih, naj med svojimi znanci in planinci pridobe novih naročnikov našemu listu, ki bo kljub podraženim tiskovnim stroškom v nekoliko skrčenem obsegu naročnikom še nadalje za dosedanje naročnino na razpolago.

Hkrati vabimo cenjene sotrudnike, da uredništvo lista redno zalagajo z gradivom in pošiljajo rokopise na naslov: Slovensko planinsko društvo, Osrednje društvo, Ljubljana, Cesta 3. maja št. 4.

Naročnina Planinskemu Vestniku je na leto L 20. Naroča se pri Slovenskem planinskemu društvu v Ljubljani (Cesta 3. maja št. 4).

Tej številki smo priložili položnico Poštne hranilnice št. 11.004; prejemniki naj izvolijo s to položnico naročnino nakazati v teku meseca januarja 1942.

Uredništvo in upravnništvo »Planinskega Vestnika«.

*Pisalni stroj, pisarniške
potrebnosti, nalivno pero*

si nabavite pri
našem članu

Baraga Ludv.
Ljubljana, Nebotičnik

NARODNA TISKARNA D. D.

LJUBLJANA, PUCCINIJEVA 5

izvršuje različne moderne tiskovine
okusno, solidno in po zmernih cenah

Telefon 31-22 do 31-27 — Poštni čekovni račun v Ljubljani št. 10.534

Planinci!

Otresite se glavnih skrbi!

Pravi smoter Vaše ture dosežete le, če ste
skrbi prenesli s sklenjenim zavarovanjem na

»SLAVIJO«

Generalno ravnateljstvo

V LJUBLJANI — VERDIJEVA ULICA ŠT. 2

Telefoni št. 21-75, 21-76, 21-77

Zato ne odlašajte s sklenitvijo zavarovanja!

PIVO LEŽAK IN BOK

PIVOVARNE

»UNION«

V LJUBLJANI

SE NAJTOPLEJE PRIPOROČA!

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

JE NAJVEČJI SLOVENSKI PUPILARNOVARNI DENARNI
ZAVOD. DOMAČI HRANILNIKI, SODNO-DEPOZITNI OD-
DELEK, POSOJILA NA HIPOTEKE, MENICE, LOMBARD

ZA VSE HRANILNE VLOGE JAMČI
MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA

Vsem članom SPD!

Slovensko planinsko društvo kot lastnik 68 planinskih domov in koč, od katerih stoji le ena na ozemlju Ljubljanske pokrajine (Dom na Mirni gori), ne more računati na dohodke iz oskrbe planinskih postojank, dokler traja sedanja vojna. Naše društvo, ki obstoji že pet decenijev in je izor-šilo ogromno delo na polju planinstva, ne sme propasti, temveč v okviru možnosti delovati še nadalje in storiti vse, kar je mogoče, da se reši zlasti ogromno premoženje, s katerim posled nastalih razmer ne more razpolagati. Ker obstojijo sedanji dohodki društva skoro izključno samo iz članarine, ki znaša L 15—, prosimo vse dosedanje člane, da nam ostanejo zvesti tudi v teh težkih časih in da z rednim plačilom svoje članske obveznosti pomagajo društvu, da vzdrži svoje delo. Prosimo člane, da izvolijo naka-zati članarino za leto 1942 po možnosti že meseca januarja 1942.

Naša društvena pisarna bo overovala članske izkaznice SPD s po-sebnim žigom za leto 1942. Brez tega žiga je vsaka izkaznica nevel-javna. Vsled odredb, ki smo jih prejeli, smo založili dvojezične članske izkaznice. Nabaviti si jo morete v društveni pisarni proti plačilu 2 lir. Na te izkaznice veljajo še nadalje ugodnosti pri vožnji po državni želez-nici na progah v Ljubljanski pokrajini in to za skupine štirih članov.

Slovensko planinsko društvo, Ljubljana, Ulica 3. maja 4/1
Telefon št. 40-56

za to važno panogo domovinoznanstva, ki je med Slovenci ravno po zaslugi dr. Tume rodilo tako lepe sadove. V inozemske planine vodijo spisi: Drama na Dent Blanche (prevod spisa znanega švic. pisatelja Charles Gosa) ter izlet v manastir Rila in Maljovica, oboje v bolgarskih gorah. Naravoslovje je zastopano z zanimivim člankom Vejsila Čurčiča o živalstvu v pečinah (str. 175), ki se peča predvsem z različnimi žuželkami, hrošči, pajki etc. in spisom P. Fukareka o »Muniki, ki jo imenujejo tudi smrč, t. j. oni lepi in tipični borovec, ki je značilen za nekatere predele Bosne (planine Visočica, Prenj itd.). — Tudi hrvatski plezalci ne mirujejo; o tem nam priča poročilo prvaka med njimi, S. Brezovečkega o plezalnem vzponu v severni steni Anić-Kuka v Velebitu (takozvana Brahm-ova smer, imenovana po plezalcu Brahmu, ki se je v tej steni ponesrečil) in poročilo istega pisca o novem plezalnem vzponu v jugovzhodni steni Kleka (str. 153), ki nudi planinskim kleparjem, sodeč po priobčeni sliki, mnogo prilike za udeleževanje v 5. ali nemara celo 6. težavnostni stopinji. — Popisi običajnih vzponov nas vodijo na Orjen, na Vranico pl., v samoborske hribe (po zimi), na Kalnik, na planino Cincar, na Ploče, na Velebit, na Bitovnjo pl., pa tudi po otokih Pag, Krk, v pokrajino ob Neretvi itd. — Ivan Bumba nas vodi po zimi v Slovenijo, iz priložene slike ing. B. Dilbera, ki objavlja tudi druge lepe posnetke (n. pr. Prenj iz doline Bijeje str. 12) vidimo, da govori, dasi brez navedbe krajevnih imen, o nekem vzponu v Julijskih Alpah. Končno naj zabeležimo še izredno laskavo priznanje splošnemu kazalu h 40 letnikom Planinskega Vestnika, ki s ponovno pohvalo utrjuje pozitiven pomen trudapolnega dela insp. Westra.

Dr. A. B.

